

Musealisering av herskapelige hjem

*En analyse av Frogner hovedgårds museale
tilblivelse*

Oda Marie Tvette

MUSKUL4590
Museologi og kulturarvsstudier
30 studiepoeng

Institutt for kulturstudier og orientalske språk
Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Desember 2020

Musealisering av herskabelige hjem

En analyse av Frogner hovedgårds museale tilblivelse

Der er stort Selskab paa Frogner. En stjerneklar Høstaften. Marmorhvid skinner Svalgangen mod Trækronernes Mørke. Lys og Musik indenfra. Glad Summen af Dame og Herrestemmer. Man ser de sirlige Parykker bevæge sig anstandsfuldt i Menuetten. Arm i Arm bevæger sig elskende Par fra Dansesalen ud i det romantiske Haveanlæg med dets hvidmalede, stilfulde Bænke og snirklede Broer over den rislende Bæk, - Sindet fanger Stemningen fra det svundne, endda saa meget er væk. (22.10.1911, Aftenposten)

© Oda Marie Tvette

2020

Musealisering av herskkelige hjem. En analyse av Frogner hovedgårds museale tilblivelse

Oda Marie Tvette

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

I dag benyttes begrepet *herregård* om flere typer herskapelige hjem enn hva ordet opprinnelig favnet om, nemlig den adelige setegården. Spørsmålet om denne altereringen av begrepet herregård kunne spores tilbake til prosessen herskapelige hjem gjennomgikk da de ble musealisert, førte til problemstillingen: Hvordan har herskapelige hjem blitt musealisert, og hvilken rolle har museene hatt i å gjøre dem til herregårder? For å besvare problemstillingen er Frogner hovedgårds museale tilblivelse analysert. Med utgangspunkt i tekstlig kildemateriale fra arkivet i Oslo Museum, og ved hjelp av aktørnettverksteori er Frogner hovedgårds tidlige museumshistorie 1905 – 1911 skrevet fram. I tillegg til å analysere prosessen Frogner hovedgård gjennomgikk for å bli museum og kulturminne, har jeg undersøkt om herregårdsbegrepet kunne ha blitt vedheftet gården som del av museale praksiser tilknyttet musealiseringsprosessen.

Analysen av musealiseringsprosessen er organisert rundt fire versjoner av Frogner hovedgård: kulturminnet Frogner hovedgård, Frogner herregård, Bymuseet på Frogner og borgermesterboligen Frogner. Deretter diskuteres den videre stabiliseringen av det som skulle bli det museale faktumet Frogner hovedgård. Jeg viser at Frogner hovedgård, en ikke-menneskelig aktør, hadde virkningskraft på de andre aktørene den stod i relasjon til i nettverk, at den tok del i flere samtidige praksiser og ble forhandlet om i flere samtidige versjoner.

Jeg fant ut at Frogner herregård ikke var et musealt faktum. Istedenfor viste det seg at Frogners herregårdsstatus allerede var etablert, og heller fungerte som en åpning og et utvalgsriterium for å gjøre Frogner hovedgård både til kulturminne og museum. De tre versjonene, herregården, kulturminnet og museet, kunne eksistere side om side fordi de ikke var motstridende og utelukket hverandre. Borgermesterboligversjonen, derimot, var ikke forenlig med museumsversjonen på grunn av museets krav om total overtakelse.

Utfra funnene i oppgaven konkluderer jeg med at fenomenet *herregårdsmuseum* mest sannsynlig har oppstått som følge av at museer har inntatt herskapelige hjem som i samtiden ble oppfattet som herregårder av allmenheten, kanskje også kategorisert slik av arkitekter og kunsthistorikere i et kulturminnevernsperspektiv. Å nå skulle fjerne seg fra begrepet fordi det blir løftet fram at det ikke er korrekt i forhold til hva herregårdsbegrepet opprinnelig betød på 1600-tallet, betyr å på nytt skulle alterere begrepets innhold og destabilisere allerede etablerte museale fakta.

Forord

Slott og herregårder har fasinert meg så lenge jeg kan huske. Jeg er vokst opp i herregårdsfylket Østfold, og jeg tør påstå at de fleste barn fra Onsøy har et spesielt forhold til Elingård. Herregårdenes tilstedeværelse i nærmiljøet har definitivt påvirket meg og hvordan min interesse for historie utviklet seg. At jeg fant en mulighet til å flette herregårdstemaet inn i min avsluttende avhandling i museologi og kulturarv har derfor vært en glede.

Jeg vil rette en stor takk til Oslo Museum for at jeg fikk ha praksis hos dere og dermed møte gamle, ærverdige Frogner hovedgård. Takk til Linken, som gjennom sine fargerike og livlige utlegninger om Frogners glansperiode og herregårdskulturen inspirerte meg til å ville skrive om herregårdsbegrepet. Takk til Lars Emil for forslaget om å skrive om musealiseringsprosesser, og takk til Ellen som var så behjelpelig med å finne fram kildemateriale til meg.

Jeg vil også takke Ida og Annemor på Bogstad Gård for tiden og imøtekommenheten dere viste meg, selv om arkivsøket jeg gjorde hos dere ikke ble en del av oppgaven.

Før jeg begynte å skrive denne oppgaven ville jeg for all del holde meg unna aktørnettverksteori, en teori alle i klassen var enige om at vi ikke forstod noe av. Teorien ville det annerledes, og nå sitter jeg endelig her, med en ferdig oppgave basert på noe som jeg for et år siden ikke skjønnte bæret av. For at dette har skjedd må jeg takke min veileder Bjørn Sverre, som gjennom hele prosessen har fulgt meg opp. Du har hatt tro på meg når jeg har tenkt at aktørnettverksteori tar kverken på meg, og fylt veiledningstimene med latter og oppløftende ord.

Takk til studiekamerater Mathilde og Stian som ville bli venner med meg og gjorde de siste årene på Blindern ganske fornøyelige. Stian, takk for at du deler av kunnskapen din og har kommet med uvurderlige tilbakemeldinger på både oppgaven og livet.

Og sist men ikke minst, takk til Anette for at du er en så god og hjelpsom venn, og for at du visstnok alltid synes det er gøy å lese korrektur for meg.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Bakgrunn for valg av oppgave.....	1
1.1.1	Praksis hos Oslo Museum	1
1.1.2	Herregårdsnettverket	1
1.1.3	Valg av oppgave.....	2
1.2	Studere musealiseringsprosesser	2
1.2.1	Problemstilling	3
1.2.2	Hvorfor	3
1.2.3	Hvordan.....	4
1.3	Oppgavens struktur.....	5
2	Teori	6
2.1	Aktørnettverksteori.....	6
2.2	Materialiseringer.....	8
2.3	Musealisering og museale fakta	9
3	Metode og materiale.....	13
3.1	Museer i herskapelige hjem.....	13
3.1.1	Hus og hjem i museologien.....	13
3.1.2	Herregårdsmuseer.....	14
3.1.3	Herregårdsforskning.....	16
3.2	Metodisk verktøy – konteksting	17
3.3	Kildematerialet	19
3.3.1	Avgrensning	19
3.3.2	Tilgang til og forberedelse av kildene.....	19
3.3.3	Beskrivelse av kildene.....	20
3.3.4	Arbeid med kildene	20
4	Kampen om Frogner hovedgård.....	21
4.1	Kulturminnet Frogner hovedgård	22
4.1.1	Frogner hovedgårds fortidige kvalitet	22
4.1.2	Frogner hovedgårds kvaliteter sett i sammenheng med verdier i et kulturminnvernsperspektiv	24
4.1.3	Stabiliseringen av kulturminnet Frogner hovedgård.....	26

4.2	Frogner herregård	27
4.2.1	Frogner hovedgårds historiske kvalitet	27
4.2.2	Materialiseringen av Frogner herregård	29
4.2.3	På sporet av Frogner herregård	31
4.2.4	Høyverdige og verneverdige Frogner herregård	32
4.3	Bymuseet på Frogner	34
4.3.1	Et museum blir til	35
4.3.2	Det nyåpnede museet utfordres	38
4.4	Borgermesterboligen Frogner	39
4.4.1	Museumsforkjemperne vs. borgermesterboligforkjemperne	40
4.4.2	Pengebevilgning til besvær	41
4.4.3	Splittende aktører: plass, Rådhusgt. 19, brannfare og Folkemuseet	41
4.4.4	Borgermesterboligen taper støtte fra borgermesteren	43
4.5	Det museale faktum Frogner hovedgård	44
4.5.1	Trekantdramaet Frogner – Holland – Lange	45
4.5.2	Stabiliseringen av museet på Frogner hovedgård	47
5	Konklusjon	49
	Litteraturliste	55
	Kildeliste	58
	Vedlegg 1: Herregårdene og lystgårdene i sin samtid.....	62
	Adelen og dens herregårder.....	62
	Før 1660	62
	Etter 1660	64
	Handelspatrisiatet og dets lystgårder.....	65
	Vedlegg 2: Frogner herregård i nb.no	70

1 Innledning

En prægtere Bygning for et Bymuseum enn den gamle ærverdige Frogner Herregaard kan neppe tænkes. Bygningen i sin nuværende Skikkelse er opført allerede omkring 1760 af den rige Jernverkseier Fredr. Clausen. Senere gik den over i den Ankerske Familie. Paa Frogner samledes Byens Patriciat, og Herregaarden havde gennem Aarene ikke sjelden Besøg af Konger og Fyrstelige Gjæster. (20.08.1909, Aftenposten)

Dette sitatet er hentet fra Aftenposten i anledning åpningen av Bymuseet 19. august 1909. I denne kilden blir Frogner hovedgård omtalt som en herregård. Den opprinnelige betydningen av begrepet *herregård* omfatter ikke gårder som Frogner. At så mange herskapelige hjem i Norge har fått betegnelsen *herregård*, er bemerkelsesverdig. Kan dette spores tilbake til prosessen slike hjem gjennomgikk da de ble musealisert? Dette var et spørsmål jeg begynte å undres over i min praksis hos Oslo Museum.

1.1 Bakgrunn for valg av oppgave

1.1.1 Praksis hos Oslo Museum

Høsten 2019 hadde jeg praksis hos Oslo Museum – Bymuseet, gjennom masterprogrammet i museologi og kulturarvsstudier ved UiO. Bymuseet holder til på Frogner hovedgård. Et herskabelig, staselig og gammelt anlegg – en tilsynelatende herregård. Men Frogner er «egentlig ikke en herregård», sa formidlingsleder Linken Apall-Olsen ved museet (personlig kommunikasjon, september 2019). Jeg ble nysgjerrig på rammene for begrepet herregård og hva det innebærer, og fikk idéen til det som skulle bli mitt masterprosjekt.

1.1.2 Herregårdsnettverket

Frogner hovedgård er med i Herregårdsnettverket. Herregårdsnettverket er et nasjonalt museumsnettverk for museer som enten definerer seg som herregårdsmuseer eller har ansvar for anlegg av denne typen (Herregårdsnettverket). Apall-Olsen fortalte meg at Herregårdsnettverket for tiden holder på med et museologisk forskningsprosjekt støttet av Kulturrådets museumsprogrammer. Prosjektet heter 'Opphøyet og oversett – herregårdsmuseets plass i den norske erindringstopografien' og vil undersøke hvorfor og

hvordan herregårdene ble en del av det norske museumslandskapet. Hensikten med prosjektet er at museene, gjennom å rette et kritisk og problematiserende blikk på seg selv, skal kunne aktualisere og fornye seg. Dette er i tråd med stortingsmeldingen *Framtidas museums* mål for museumsnettverkene om at de «skal bidra til at museene blir bedre egnet til å fylle rollene som samfunnsinstitusjoner med et kritisk blikk på egen rolle og virksomhet» (Kultur- og kirkedepartementet, 2009, s.73).

En del av prosjektet er å undersøke når, hvordan og hvorfor overgangen fra levende anlegg til kulturminner og museer skjedde. Det skal også undersøkes hvordan begrepet *herregårdsmuseer* har oppstått, hva det inneholder og innebærer, la avdelingsdirektør for Vestfoldmuseene Aina Aske fram på Herregårdsnettverkets møte på Hafslund hovedgård (2019, mars). Jeg lot meg inspirere av Herregårdsnettverkets prosjekt i utformingen av min oppgave og problemstilling, selv om jeg ikke er en del av prosjektet.

1.1.3 Valg av oppgave

I møte med direktør Lars Emil Hansen og formidlingsleder Linken Apall-Olsen ved Oslo Museum og min veileder Bjørn Sverre Hol Haugen om oppgavevalg, kom vi fram til at det ville være interessant om jeg gjorde en sammenligning av musealiseringsprosessene på Bogstad og Frogner. Museene på Bogstad og Frogner er forskjellige, da museet på Frogner er et bymuseum. Til felles har de at de begge holder til i lignende herskapelige hjem med lignende historie, og begge formidler herregårdskultur. En komparativ analyse ville mest sannsynlig kunne gitt et bredere perspektiv på hvordan herskapelige hjem har blitt musealisert. Etter å ha gjennomgått arkivmaterialet på både Frogner og Bogstad, kom jeg fram til at det ble for omfattende å skrive om begge, og at kildesøket på Frogner var tilstrekkelig for denne oppgavens omfang.

1.2 Studere musealiseringsprosesser

Det å undersøke når, hvordan og hvorfor noe blir til en museumsgjenstand eller et museum er å studere en musealiseringsprosess. Jeg fremlegger her problemstillingen jeg har formulert for å studere musealiseringsprosesser av herskapelige hjem, og forklarer deretter hvorfor og hvordan jeg skal besvare den.

1.2.1 Problemstilling

I denne masteroppgaven i museologi og kulturarvsstudier stiller jeg spørsmålet: Hvordan har herskapelige hjem blitt musealisert, og hvilken rolle har museene hatt i å gjøre dem til herregårder?

For å vise hvordan musealiseringen av herskapelige hjem har foregått, skal jeg bruke Frogner hovedgård som case. Analysen i oppgaven dreier seg rundt prosessen Frogner hovedgård gjennomgikk for å bli museum og kulturminne på begynnelsen av 1900-tallet. Samtidig undersøker jeg om herregårdsbegrepet ble vedheftet Frogner hovedgård som del av museale praksiser tilknyttet musealiseringprosessen.

1.2.2 Hvorfor

Museologin studerar hur det museala objektet konstitueras, vilka värderingar och beslut som styr den museala processen från urval och insamling till visning och förmedling och därmed vilken historiebild, kulturuppfatning och natursyn som projiceras i skyddade objekt och miljöer: alltså människans förhållande till sin fysiska omvärld som historia. (Ågren, 1993, s. 63)

Dette sitatet av museologen Per-Uno Ågren beskriver hvorfor en analyse av musealiseringprosesser er viktig i et museologisk perspektiv. Min problemstilling omhandler hvordan museale objekter blir til, og hvilken rolle museene spiller i tilblivelsene av dem. Frogner hovedgård er et herskabelig hjem som ble transformert til et musealt objekt og en museumsbygning, og jeg skal undersøke hva denne prosessen innebar.

Museene styrer i stor grad musealiseringprosessene og hvordan de museale objektene brukes i fremstillingen av historie og kunnskap. Den autoriteten museene har til å produsere historie og skape sannheter har de fått takket være sitt offentlige mandat. Den kritiske museologien skal blant annet undersøke hvordan museene fremstiller denne kunnskapen, og hvor premissene for fremstillingene hentes fra (Amundsen og Brenna, 2010, s. 17). En artikkel som gjør nettopp dette er *Tre røde toppluer* (2018) skrevet av førstelektor Mette Gårdvik og konservator Ann Kristin Klausen. Den diskuterer hvordan museers praksiser kan skape og endre gjenstanders identitetsbærende funksjon. Gjennom en gjenstandsbiografisk tilnærming ser de på hvordan de røde toppluenes identitet, mening og betydning skapes og skifter i møter og interaksjon med andre aktører (Gårdvik og Klausen, 2018, s. 95). De konkluderer med at «Luenes posisjon som

historiske vitner og representanter for lofotfisket og kystkulturen kan ha blitt tillagt dem i forbindelse med eierskiftet til museumsgjenstander» (ibid. s. 112). Det er ikke sikkert at luene var koblet spesielt til fiskeri da de ble produsert og brukt, men at de kan ha blitt tillagt mening og funksjon som lofotluer og fiskerluer i musealiseringsprosessen. Artikkelen viser at museene gjennom sine praksiser har makt til å endre gjenstanders kulturelle identitet, eventuelt forsterke eller forminske sider ved dem. Dette perspektivet ved museenes definisjonsmakt fikk meg til å bli nysgjerrig på musealiseringsprosessen og dens virkning på begrepet og fenomenet *herregård* i Norge, og om *herregården* har blitt alterert som følge av at museene inntok herskapelige hjem.

En måte å undersøke premissene for museenes framstillinger av kunnskap på, er å gjøre et historisk tilbakeblikk og se på hva som lå til grunn for at museet ble etablert. Herregårdsnettverket skal som sagt undersøke *hvorfor* og *hvordan* herregårdene ble en del av det norske museumslandskapet. Slik jeg forstår det, er formålet med dette å kunne si noe om hva museumstypen herregårdsmuseum er eller bør være i dag. Det å skulle definere grensene mellom ulike museumstyper er vanskelig, siden museene har utviklet seg over tid gjennom skiftende verdier og idealer. De har forskjellig historisk opphav og tar kontinuerlig til seg nye trekk. Dette gjør at museumsbegrepet er svært komplekst, skriver etnolog Ragnar Pedersen (2010, s. 41 og 59). Ifølge ham vil et historisk tilbakeblikk være både viktig og nødvendig for å kunne reflektere over hva som særpreger de forskjellige museene. En historisk tilnæringsmåte kan gi museene bedre selvforståelse, ved å bidra til innsikt i hvordan og hvorfor museene har blitt slik de er i dag. Pedersen påpeker at studiet av museumshistorie i tillegg kan være et metodisk hjelpemiddel for å avdekke momenter som kan brukes i en museumsfilosofi. Godene ved en museumsfilosofi er at den gir et legitimitetsgrunnlag for museene, føringer for virksomheten, åpner for forbedringspotensialer og skaper kritisk selvrefleksjon (Pedersen, 2010, s. 59).

1.2.3 Hvordan

Denne oppgaven blir først og fremst et bidrag til den museologiske delen av kulturarvsforskningen. Mitt historiske tilbakeblikk på Frogner hovedgård vil fortelle om den museale tilblivelsen av det som i dag utgjør Bymuseet. Dette gjør jeg gjennom å analysere prosessen som fant sted da Frogner hovedgård gikk fra å være et levende anlegg til å bli museum og kulturminne.

Teorien jeg skal bruke i denne oppgaven er aktørnettverksteori. Denne teorien er opptatt av å forstå hvordan ting gjøres i forskjellige og samtidige praksiser, både synkront og diakront. Det å studere hvordan ting gjøres, eller materialiseres, er et kunnskapsperspektiv innen kulturanalyse som kan bidra til å skrive museumshistorie på nye måter (Maurstad og Hauan, 2012, s. 18). Siden prosjektet mitt omhandler historien til Frogner hovedgård, vil jeg bruke aktørnettverksteori som en historiserende metode å tolke tekst fra fortiden på (Asdal, 2012).

1.3 Oppgavens struktur

Oppgaven består av fem kapitler. I kapittel 2 presenterer jeg teorien jeg støtter meg på: aktørnettverksteori, materialisering, musealisering og museale fakta. I kapittel 3 plasserer jeg prosjektet mitt innenfor museologien og gjør rede for tidligere forskning på herregårdsmuseer og herregårder. Deretter beskrives materialet som analyseres og metoden jeg bruker. Kapittel 4 er selve analysen. Den organiserer jeg rundt fire versjoner av Frogner hovedgård for å vise hvordan den museale tilblivelsen foregikk. I kapittel 5 oppsummeres oppgaven med en konklusjon. For å belyse historien til herskapelige hjem som Frogner hovedgård har jeg skrevet en redegjørelse for fenomenene *herregård* og *lystgård*. Jeg har også laget en liste over bruk av benevnelsen herregård om Frogner i aviser og bøker. Disse ligger vedlagt oppgaven.

2 Teori

Det teoretiske rammeverket jeg har valgt å støtte meg på for å analysere Frogner hovedgårds musealiseringsprosess er aktørnettverksteori, herfra referert til som «ANT». I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for hvordan jeg forstår ANT og hvordan teorien kan brukes som et perspektiv innen kulturanalyse, kalt materialiseringer. Jeg vil så knytte dette perspektivet opp mot museer og deres musealising av ting, og hvordan museer skaper museale fakta.

2.1 Aktørnettverksteori

Kort fortalt handler ANT om at alt i verden henger sammen og påvirker hverandre. Ved bruk av ANT skal man identifisere de forskjellige aktørene, både menneskelige og ikke-menneskelige, og deres relasjoner til hverandre i nettverk. Et poeng i ANT er å avdekke hvordan og hvorfor én bestemt versjon av virkeligheten har blitt fremmet og fått status som fakta. For å gjøre dette, må man analysere hvordan aktørene har virkning på hverandre i prosesser og hvordan relasjonene dem imellom gjøres. Nettverket, bestående av aktørene og deres relasjoner seg imellom, skaper virkelighet innenfor praksisfelt som oppstår i relasjonene. Det finnes flere samtidige praksiser, og derfor flere samtidige virkeligheter. Avhengig av hvilke praksiser som analyseres, kan man avdekke alternative virkeligheter og historier til den versjonen som allerede har blitt fremmet. Videre gjør jeg rede for hvordan ANT oppstod, og forklarer nærmere hva teorien går ut på.

ANT er en teoretisk og metodisk tilnærming til samfunnsvitenskap som oppstod innen *Science and Technology-studies* på midten av 1980-tallet, ledet an av vitenskapssosiologene Michel Callon, Bruno Latour og John Law. De var opptatt av å avdekke hvordan vitenskapelig kunnskap oppstår, og utfordret således den dominerende sosialkonstruktivistiske tankegangen med en ny måte å studere samfunnet på. Ved å rive ned de etablerte dikotomiene mellom kultur og natur og mellom mennesker og ting som vår forestillingsverden i stor grad er basert på, ønsket de å rette fokus på at alt som eksisterer i verden blir til gjennom samhandling. Historiker Kristin Aasdal, idehistoriker og museolog Brita Brenna og sosiolog Ingunn Moser skriver at vitenskapssosiologene hevder at «mennesker, teknologi og naturfenomener kan alle være elementer i materielt heterogene aktør-nettverk og få rollen som aktører» (2001, s. 29). De forskjellige aktørene påvirker hverandre, og det finner sted en samproduksjon. Det er denne

samproduksjonen av vitenskap, teknologi og samfunn og deres forbindelser til hverandre som skal studeres for å avdekke hvordan kunnskap produseres (ibid. s. 30).

Latour beskriver aktører som «any thing that does modify a state of affair by making a difference is an actor» (Latour, 2005b, s. 71). Et viktig poeng innen ANT er at det ikke finnes noe skille mellom menneskelige og ikke-menneskelige aktører. Ting, dyr, maskiner, teknologi, natur, idéer og organisasjoner osv. kan også ha virkningskraft. Forskere må fjerne seg fra alle forutinntatte meninger om hvem eller hva som kan defineres som aktører, hvilke praksiser som åpenbart bør studeres, og ikke ta for gitt hvor grensene går. Alt skal behandles likt og åpent og avdekkes etter hvert som man følger aktørene og oppdager de relasjonene de skaper til andre aktører i nettverkene. Ved å være påpasselig med å ikke falle i moderne kategorier og innarbeidede forestillinger, vil man se at mennesker ikke alltid er subjekter og ting ikke alltid er objekter. At noe får status som det ene eller andre, må man se som resultater av praksisene, det er ikke noe de opprinnelig er tildelt (Aasdal et al., 2001, s. 33-34).

I nettverkene skjer det «alliansebygging, harde forhandlinger, overtalelse og oversettelse», skriver Aasdal, Brenna og Moser (2001, s. 32). Dette er virkingskrefter som påvirker aktørene i nettverket og skaper relasjoner mellom dem. Her skjer det forskyvninger som gjør nettverkene ustabile. Det er i disse oversettelsesprosessene at natur og samfunn blir til, i samme prosess. Natur og samfunn er ikke adskilt, de er begge like mye konstruksjoner og resultater av hva som skjer i nettverkene (ibid. s. 32). I aktør-nettverket skapes objekter og subjekter, de omformes, opprettholdes og gjenskapes kontinuerlig, avhengig av aktørenes virkingskrefter i nettverket. ANT studerer altså hvordan ting blir til som resultat av det sett av relasjoner de står i. Aasdal, Brenna og Moser oppsummer med at «Det handler om prosesser, om noe som blir til, og som tilskrives egenskaper, kompetanse, handlekraft, posisjoner og relasjoner fra nettverket, noe som kontinuerlig blir bygd og ordnet heller enn å være gitt i tingenes orden» (2001, s. 36).

Et annet viktig poeng innen ANT er at man må ta høyde for samtidighet og mangfoldighet (Mol, 2002 og Law, 2004). Det finnes ikke bare én versjon av virkeligheten, men mange samtidige virkeligheter. Derfor fjerner ANT seg fra den vanlige måten å skrive og fortelle på, som gjennom lineære og kronologiske utviklingshistorier legger fram tydelige årsakssammenhenger. Nettverkene kan være ambivalente og inkonsistente og derfor måtte bli beskrevet gjennom flere og ufullstendige historier som ikke nødvendigvis går opp (Aasdal et al., 2001, s. 51). Gjennom ANT kan man oppdage historier og virkeligheter som ligger på siden av dem som er etablerte og anerkjente. Den etablerte historien eller virkeligheten er kun én

versjon av flere, som gjennom forbindelsene i nettverket har bygget seg opp en maktposisjon og derfor blitt fremmet framfor andre versjoner.

ANT vil gi det materielle større betydning og vise hvordan det påvirker den menneskelige verden. Det materielle har virkningskraft og er medprodusenter på linje med mennesker i å konstruere verdens fenomener og de virkelighetene vi lever i. Det er i disse praksisfeltene forståelse dannes og kunnskap produseres. Dette perspektivet har blitt videreført innen kulturanalyse og kalles materialiseringer.

2.2 Materialiseringer

ANT har god overføringsverdi fra vitenskapsstudier til kulturstudier. Dette beskrives blant annet av etnolog Tine Damsholt og historiker Dorthe Gert Simonsen i boken *Materialiseringer: nye perspektiver på materialitet og kulturanalyse* (Damsholt et al., 2009). Her introduseres en ny måte å tenke materialitet på. Dette nye perspektivet på ting har gjort seg gjeldende innen museologiske studier (Hjemdahl, 2013, s. 216).

Innen kulturstudier har den språklige vending lenge dominert, og her har materialitet vært redusert til passive entiteter som tillegges mening gjennom språk og diskurs (Damsholt og Simonsen, 2009, s. 9-10). Gjenstander har blitt betraktet som symboler og tegn, og fokuset har ligget på hvordan de konstrueres i sosiale prosesser og endrer identitet ut ifra hvilke sammenhenger de plasseres i (Hjemdahl, 2013, s. 16). Den nye måten å tenke på er at også materialitet har agens, også kalt virkningskraft, og at materialitet skapes i samhandling med mennesker og gjøres i samtidige og mangfoldige praksiser.

I *Materialiseringer* henvises det til Latour som «anbefaler for den kritiske akademiker en ‘ny realisme’, der også omfatter tingene, materialiteterne og de konkrete måder, hvorpå de væver sig sammen med andre fenomener i verden» (Damsholt og Simonsen, 2009, s. 11-12). Dette kalles den materielle vending og går ut på å rette blikket mot ting og hvordan de opptrer og virker i menneskers handlingsrom. Den materielle vending bygger på idéer hentet fra blant annet performativitet (Barad, 2003), materiell semiotikk (Law, 2010), sosiomaterialitet (Mol, 2002), *matters of concern* (Latour, 2005a, s. 13) og *becoming with* (Haraway, 2008). Disse ideene poengterer at vi må bryte ned skillet mellom kultur og tale på den ene siden og ting og materialitet på den andre siden, for de eksisterer ikke uavhengig av hverandre (Damsholt og Simonsen, 2009, s. 13).

Spørsmål som stilles i *Materialiseringer* er hva det materielle gjør i verden og hvordan det materielle gjøres i konkrete tidslige og romlige kontekster (Damsholt og Simonsen, 2009, s. 13). Damsholt og Simonsen introduserer begrepet *materialiseringer* for å fremheve at det materielle er noe som gjør og gjøres, at det er noe prosessuelt, relasjonelt og performativt (ibid. s. 14). Det er noe som skjer, og det er i disse praksisene kultur skapes (Maurstad og Hauan, 2012, s. 14). Det er ikke nødvendigvis et handlende, intensjonelt subjekt i form av et menneske som står bak praksisene. Ikke-menneskelige aktører har virkningskraft på det som skjer, og flere elementer og aktører er delaktige i de praksisene som oppstår (Damsholt og Simonsen, 2009, s. 13). Gjennom materialiseringsperspektivet kan man studere hvordan fenomener gjøres og omgjøres i stadig pågående prosesser i de praksisene og nettverkene de inngår i. Materialitet er noe som mobiliseres, oversettes, stabiliseres, sammenføres eller foldes i nettverk (ibid. s. 15). Det som er interessant er å se hvordan alle elementene i et nettverk sammenfiltres og etter hvert skaper noenlunde stabile materialiseringer av et fenomen (ibid. s. 15). Materialisering er med andre ord den prosessen hvor noe stabiliseres til form over tid (ibid. s. 28).

Ved å studere prosessene hvor fenomener materialiserer seg gjennom relasjoner og praksiser i nettverkene kan man komme fram til hvordan utsagn eller kunnskap har blitt til sannheter, eller vitenskapelige fakta. Brenna skriver:

Kunnskap skapes gjennom den støtte et utsagn får, gjennom hvordan andre aksepterer og støtter det og bygger det inn i sine argumenter, instrumenter og klassifikasjonssystemer. Det er størrelsen på nettverket av allierte, ting som tanker, som avgjør om et vitenskapelig fakta aksepteres. (Brenna, 2011, s. 25)

Vitenskapssosiologene bak ANT er opptatt av å avdekke hvordan vitenskapelige fakta konstrueres. Videre skal jeg vise hvordan begrepet *museale fakta* henspiller på *vitenskapelige fakta* og kan brukes som et verktøy for å forklare kunnskapsproduksjonen hos museer.

2.3 Musealisering og museale fakta

Ifølge kulturhistoriker Bjørn Sverre Hol Haugen er *musealisering* og *museale fakta* to begreper som er compatible med ANT-perspektivet (2019, s. 143). Begrepet *museale fakta* er konstruert av museologen Wera Grahn (2006). Det springer ut fra begrepet *musealisering*, men rommer også en dimensjon om at gjenstandene inngår i offisielle beretninger når de stilles ut. Dette narrative momentet er ikke en del av begrepet *musealisering*, som hovedsakelig tar for seg

utvalgs- og institusjonaliseringsprosessen (Grahn, 2006, s. 42). Før jeg går nærmere inn på hvordan museale fakta skapes, skal jeg gjøre rede for hva musealisering innebærer.

Konstruksjonen av museumsgjenstander kalles musealiseringer. Ifølge museologen Kerstin Smeds vil det si at gjenstandene «rycks loss ur sin levande kulturella och sociala kontext och placeras in i en ny kontext i museets magasin eller vitrin» (2007, s. 66). Musealisering innebærer altså en form for forvandling hvor gjenstandene underkastes museets logikk og tildeles en ny identitet (Eriksen, 2009, s. 138). Dette skjer gjennom prosesser som utvalg, mottak, registrering, katalogisering, fotografering, konservering og magasinering.

Gjenstandene kommer ikke til museet som ferdige. De musealiseres gjennom museumsansattes arbeid. Haugen mener at disse musealiseringsprosessene også begynner før selve innlemmingen i museet, fordi argumentasjon og forhandlinger om objektet som finner sted før ervervlsen er en viktig del av musealiseringen. Han mener også at musealiseringsprosesser like gjerne kan gjelde hele institusjonen (2019, s. 144). Haugen skriver:

Musealisering handlar om prosess, og omgrepet peikar altså både på den samanhengen eit fenomen kommer frå, og den samanhengen det nå er i. Omgrepet har vori relevant for nyare museologisk forskning fordi det sett fokus på prosessen som skjer når noe «kommer på museum» eller «blir til museum». (Haugen, 2020, s. 11)

Det som musealiseres må gjennom ulike prosesser, og det finnes mange elementer som kan ta del i disse prosessene. Objekter stabiliseres gjennom musealiseringsprosesser og blir til museale fakta (Haugen, 2019, s. 150). Videre forklarer jeg hvordan dette foregår.

Inspirert av Latours tanker trekker Grahn en parallell mellom konstruksjonen av naturvitenskapelige fakta og konstruksjonen av museumsgjenstander og lanserer begrepet *museale fakta* (2006). Ifølge henne er Latour svært relevant innen museumsfeltet. I sine studier av teknikk og vitenskap har han brukt etnografiske metoder og dermed utviklet og utvidet feltarbeidsmetoden (Grahn, 2006, s. 38). Gjennom uttrykket *following the object* får ting status som aktør, og Latour viser at tingene er prosessuelle og fortsetter å forandre seg også etter at de tilsynelatende har nådd sin stabile form (ibid, s. 38). Verken ting eller naturvitenskapelige fakta er nøytrale eller objektive. De oppstår som resultat av den interaksjonen som foregår mellom menneskelige og ikke-menneskelige aktører i nettverk. Derfor eksisterer ikke noe som 'rene' ting eller 'rene' fakta. De er hybrider, som skapes og stadig omformes i møter med mennesker (ibid. s. 39).

Museumsgjenstander kan sees på som slike hybrider. De har forandret seg og blitt tilskrevet forskjellige betydninger i ulike sammenhenger både utenfor og i museet (ibid. s. 39). Grahn skriver at det at museumsgjenstander oppfattes som 'rene fakta' fra 'før i tiden', det er bare en illusjon (ibid. s. 40). Museene bedriver transformerings- og stabiliseringsprosesser hevder kulturhistoriker og museolog Anne-Sofie Hjemdahl (2013, s. 216). Gjennom disse prosessene får museene tingene til å framstå som nøytrale, objektive, stabile og endelige (Haugen, 2019, s. 150). Med begrepet *museale fakta* får Grahn fram hvordan museumsgjenstander blir til. Hun skriver:

Med detta avser jag de föremål som förvärvats av ett museum och som genomgår vissa formaliserade ritualer för att omsider komma att ställas ut och därmed ingå i en eller flera offentliga berättelser. Detta innebär att föremålen har tagits ur sin ursprungskontext, förts in i museet, registrerats, tilldelats ett nummer, fått en kataloglapp, en hyllplats i magasin, för att senare placeras i en monter i en eller flera utställningar. Där fungerar de som vittnesbyrd om något i historisk tid. (Grahn, 2006, s. 42)

Poenget med begrepet *museale fakta* er å vise at tingene renses, transformeres og omformes gjennom en rekke formaliserte praksiser før de stilles ut, for å kunne framstå som fakta og fungere som historiske vitnesbyrd (Hjemdahl, 2015, s. 30-31).

Hjemdahl har brukt dette perspektivet når hun har skrevet om hvordan klær har blitt til som kunnskapsobjekter gjennom museale praksiser (2013, 2015). Praksiser som har bidratt til å transformere klærne i Kunstindustrimuseet og gjøre dem til museale fakta mener hun er ervervelse, fotografering, registrering i gjenstandsarkivet, innhenting av kunnskap om dem, kategorisering innen stilhistorien, ulike former for konservering og reparasjoner, og utstilling av dem (Hjemdahl, 2013, s. 216). Hun skriver om en brokadekjole og argumenterer for at den fortsatte å endre identitet også etter at den hadde blitt stilt ut (Hjemdahl, 2015, s. 30), altså etter den såkalte allmenne offentliggjøringen av den (Grahn, 2006, s. 42). Iscenesettelsen av kjolen gjennom tekster, bilder og i museets utstillinger gjorde at dens karakter som fakta ble korrigert og nok en gang stabilisert (Hjemdahl, 2015, s. 30).

Begrepet *museale fakta* handler altså om hvordan museet gjør sine ting til fakta (Hjemdahl, 2015, s. 33). Musealiseringsprosessene fører til en ny type verdsetting av de fenomenene det gjelder (Berkaak, 2013, s. 9). Gjennom museets systematiseringer kan gjenstander endre såpass

karakter at deres nye mening ikke samsvarer med deres opprinnelige bruksfunksjon og tidligere eieres oppfatninger (Gårdvik og Klausen, 2018, s. 96). Haugen skriver at gjennom musealiseringsprosessene går gjenstandene fra å ha vært interessante, utvalgte og omdiskuterte, til å bli verdsatte. Dette skjer med en slik enighet at de ofte blir tatt for gitt (2019, s.150). Derfor er det viktig å undersøke de museale praksisene og reflektere kritisk rundt museenes kunnskapsproduksjon. Slik kan vi forstå museenes rolle som kunnskapsinstitusjoner bedre (Maurstad og Hauan, 2012, s. 14), og se hvordan museenes kunnskapsarbeid har formet kulturell identitet (Gårdvik og Klausen, 2018, s. 96). Hjemdahl skriver at hun finner begrepet *museale fakta* fruktbart fordi det kan brukes for å sette søkelys på hvordan museets omgang med tingene inngår i et større arbeid med å etablere kunnskap. Det får også fram at det å etablere historie i museet er en kunnskapspraksis (Hjemdahl, 2013, s. 216).

I analysen vil jeg benytte meg av ANT for å avdekke materialiseringene av Frogner hovedgård, og hvordan denne ikke-menneskelige aktøren tok del i og hadde virkningskraft på andre aktører i de nettverkene den inngikk i. Dette er for å se hvordan Frogner hovedgård ble til og eksisterte i flere samtidige versjoner før den ble et stabilt museum – et musealt faktum.

Jeg vil også undersøke om Frogner hovedgård ble transformert og stabilisert til en herregård gjennom museale praksiser og dermed om herregården var et konstruert musealt faktum.

3 Metode og materiale

For å skrive fram Frogner hovedgårds museale tilblivelse bruker jeg tekstlig kildemateriale fra tiden da Bymuseet etablerte seg og flyttet inn i hovedbygningen. I dette kapittelet gjør jeg rede for det metodiske verktøyet jeg har benyttet meg av i analysen av kildematerialet. Deretter beskriver jeg hvordan jeg fikk tilgang til materialet og hva det består av, og forklarer hvordan jeg har arbeidet med det. Først vil jeg plassere mitt prosjekt i museologien, og presentere tidligere forskning på herregårdsmuseer og herregårder.

3.1 Museer i herskapelige hjem

3.1.1 Hus og hjem i museologien

Museumsbygninger og museale objekter som Frogner hovedgård kan plasseres innenfor museologien i det som på engelsk kalles *house museology* – «husmuseologi». På engelsk finnes betegnelsen *historic house museums*, som passer for alle typer av hus/hjem som har blitt museer. Jeg har ikke kommet over tilsvarende betegnelse på norsk og har valgt å kalle dem «husmuseer».

Hus som museumstype kan spores så langt tilbake som til slutten av 1700-tallet. Museumstypen er tallrik og finnes over hele verden, skriver historiker Linda Young (2007, s. 59). En liten del av Louvre, den tidligere franske kongens residens, ble åpnet som kunstmuseum allerede i 1793. Sir John Soane's Museum var det første husmuseet i England, og det ble ved en forordning i 1833 bestemt at hjemmet skulle bevares slik det hadde vært i Soanes levetid (Young, 2007, s. 60). Hasbrouck House, George Washingtons hovedkvarter under den amerikanske revolusjon, åpnet som USAs første husmuseum i 1850 (Butler III, 2002, s. 19). Young hevder at hvis meningen med slike museer er å presentere en bolig og et hjem, så kan museet kalles et *husmuseum* (2007, s. 61). Museet på Frogner hovedgård ble grunnlagt som et bymuseum og *ikke* som et husmuseum etter Youngs definisjon. Likevel finner jeg det relevant å plassere Frogner hovedgård innen husmuseologien, da hovedbygningen opprinnelig var et hjem og i dag blir presentert som dette av Bymuseet.

Omgjøring av hus til museer er svært ofte motivert av et behov for å minnes noe eller noen. Young har identifisert seks typer av husmuseer, basert på hva grunnleggerne av disse la til

grunn for opprettelsen: *hero, collection, design, historic event or process, sentiment* og *country house museum*. Disse kategoriene kan selvfølgelig gå over i hverandre, og hva som fokuseres mest på kan forandres over tid påpeker hun (Young, 2007, s. 62-63). Spørsmål som stilles når det kommer til hva som utgjør meningsfulle hus i husmuseologien er blant annet om husene skal være tomme eller møblerte, hvor viktig originalinteriør er, og i hvilken grad restaurering og reproduksjoner kan ansees som godkjent tilbakeføringspraksis (Young, 2007, s. 60). Det har vært en rådende oppfatning at historiske hjem ikke er gjenstand for nyskaping, da utstillingene sjelden forandres. Hjemmet skal bevares slik det er med opprinnelig interiør, fasade og løvsøre. Det hevdes at dette kan være grunnen til at husmuseer har vært lite forsket på (Vagnone, Ryan og Cothren, 2015, s. 97).

I Norge brukes som nevnt ikke begrepet husmuseum. Behovet for å minnes noe eller noen sees imidlertid i opprettelsen av minnemuseer, som ofte tar plass i forhenværende hjem. Eksempler er personalhistoriske museer som Aulestad, hjemmet til Bjørnstjerne Bjørnson, eller minnesteder som Eidsvollsmindet, opprettet til minne om de historiske hendelsene på Eidsvoll i 1814. Ifølge Ragnar Pedersen er mange slike museer av stor kulturhistorisk interesse fordi de ofte har autentiske interiørutstillinger. Minnestedene er også en type museer som viser en monumentalisering av historien, idet de er lokasjoner hvor viktige begivenheter fant sted og dermed representerer sentrale verdier i samfunnet som er viktige å minnes (Pedersen, 2010, s. 50).

3.1.2 Herregårdsmuseer

I Skandinavia er *herregårdsmuseum* en etablert betegnelse som brukes om en type husmuseer. I herregårdsmuseet formidles personene, det levde liv og begivenhetene tilknyttet herregården. Således forener herregårdsmuseene ofte både personalhistorie, monumentalisering av historien og interiørutstillinger. Selv om betegnelsen er etablert, påpekte Aina Aske i Herregårdsnettverkets møte at forskningen knyttet til herregårdsmuseer i Norge er minimal, til tross for et rimelig stort antall anlegg (mars, 2019). I boken *Museum. En kulturhistorie* (2009) gjør kulturhistoriker Anne Eriksen rede for forskjellige museumstyper, men hun skriver ikke noe konkret om hus eller herregårdsmuseer og deres plass i museologien. I og med Eriksens posisjon innen museologien kan dette understøtte at det finnes lite forskning på herregårdsmuseumbegrepet.

I sine beskrivelser av museumstyper skrev riksantikvar Harry Fett at «En gruppe for seg kan vi si er våre *herregårdsmuseer*, museer som er flyttet inn i gamle herskapsgårder fra det 18. århundre, omgitt av fornemme park- og hageanlegg» (1949, s. 89). I denne beskrivelsen er begrepet *herregårdsmuseer* knyttet opp mot *gamle herskapsgårder fra det 18. århundre*. I vedlegg 1 gjør jeg rede for hva *herregårder* opprinnelig var, nemlig adelige setegårder. Herregårdsbetegnelsen gjelder derfor mest sannsynlig ikke herskapsgårdene fra det 18. århundre. På omtrent samme tid som Fett skrev dette om herregårdsmuseer hevdet historiker Axel Coldevin at *herregård* er et meget misbrukt ord i vår tid (1950, s. 10). Dette kan bety at folk flest ikke hadde kjennskap til begrepets historiske opphav og derfor ikke hva det opprinnelig betød, og således «misbrukte» det slik Coldevin advarte mot. Dermed hadde vi fått herregårdsmuseer også i anlegg som ikke var «ekte» herregårder.

Herregårdsnettverket skriver at de er «et faglig samarbeidsforum for museer som enten definerer seg som “herregårdsmuseer” eller har ansvar for anlegg av denne typen som del av sitt virkefelt; det være seg slott, adelige setegårder, lystgårder, storgårder, bypaléer, bispeboliger eller klostre» (Herregårdsnettverket). Herregårdsnettverket samler altså flere typer herskapsgårder under samme paraply, og bidrar med sitt navn dermed til å videreføre misoppfattelsen av det opprinnelige herregårdsbegrepet. Et sted i utviklingen har begrepet forandret meningsinnhold og blitt en fellesbetegnelse for flere typer herskapelige bygninger. Om det er hensiktsmessig å føre begrepet tilbake til sin opprinnelige betydning, eller om den allmenne oppfatningen og assosiasjonen til herregård folk har i dag bør få leve videre, er spørsmål jeg vil si det er viktig å reflektere over når det kommer til defineringen av herregårdsmuseer som museumstype i dag.

Jeg forhørte meg med Signe Boeskov, senterleder ved Dansk Center for Herregårdsforskning, om det også i Danmark finnes herregårdsmuseer i anlegg som ikke har vært adelige setegårder. Hun svarte at det ikke finnes en bindende definisjon for hva et herregårdsmuseum er, men at det i praksis er et museum som formidler herregårdshistorie. Herregårdsmuseer i andre typer anlegg sa hun at de ikke hadde eksempler på, så vidt de visste. Hun påpekte at spørsmålet uløselig hang sammen med hva som definerer en herregård, og at den alminnelige bruken av begrepet i Danmark er basert på tradisjon og brukes fritt. I faglig sammenheng, derimot, har de formulert en definisjon som brukes i dansk herregårdsforskning (S. Boeskov, personlig kommunikasjon, 19.10.2020). Dansk Center for Herregårdsforskning definerer herregården slik:

Begrebet herregård er grunnleggende et historisk begrep, som knytter sig til en virkelighet, der ikke lenger eksisterer. Det er imidlertid centralt oppfattelse, at man kun kan betegne en gård som værende en herregård, hvis den var det på en tid, hvor begrebet var nutid.

Herregård betegned opprindeligt en herres, dvs. adelsmands, egen gård, dvs. en gård, som han selv drev og oftest også boede på. Herregårdene hadde særlige privilegier, og der var normalt knyttet fæstegårde til dem. Etter 1660 behøvede eieren ikke være adelig, men gården regnedes i datiden kun for en herregård, hvis den hadde været det før 1660 eller etterfølgende hadde fått tildelt privilegier af kongen. (Dansk Center for Herregårdsforskning)

Siden *herregårdsmuseum* mest sannsynlig kun brukes om anlegg som har vært adelige setegårder i Danmark, kan det kanskje sies at det å bruke betegnelsen også om andre typer anlegg i Norge er et museologisk særnorsk fenomen.

Frogner hovedgård var en lystgård, men som kan sees i kildene har betegnelsen *herregård* i årenes løp blitt innarbeidet om gården. Hovedbygningen ble oppført i 1749 av major Hans Jacob Scheel. I 1909 flyttet foreningen «Det gamle Christiania» inn med sine byhistoriske samlinger, da Christiania kommune som eier av gården stilte havestuen til disposisjon. Siden museet fortsatt har sin opprinnelige funksjon som bymuseum, har aldri *herregårdsmuseum* blitt brukt om Frogner hovedgård (L. Apall-Olsen, personlig kommunikasjon, januar 2020). Jeg forlater derfor herregårdsmuseumsbegrepet her, og diskuterer kun herregårdsbegrepet i forbindelse med Frogner hovedgård i analysen.

3.1.3 Herregårdsforskning

Forskning som sier noe om hvorfor eller hvordan begrepet herregård har forandret betydning har jeg ikke funnet. Men på lokalhistoriewiki påpekes det: «Etter at adelen var avskaffa i Noreg, har nemninga herregard fått ei litt anna og vidare tyding. Den blir gjerne brukt om gardar som merkar seg ut ved sin storleik og herskapelege bygningar» (lokalhistoriewiki, 2019). Hos Wikipedia står det om herregård at: «ordet i nyere tid er blitt benyttet også om borgeres eiendommer på landet, såkalte lystgårder» (Wikipedia, 2018).

Interessen for framstillinger av herregårdskultur er stor i populærkulturen, noe den lange rekken av praktverk og tv-programmer om norske herskapelige hjem viser. Kunsthistoriker Einar Sørensen skriver at oversiktsverker om de norske herskapelige bebyggelsene kom som svar på

danske og svenske utgivelser om herregårder. Han påpeker at de røper at adelens byggevirksomhet har vært lite forsket på i Norge. I motsetning har adelens herregårdskultur lenge utgjort et forskningsfelt i våre naboland. Dette kan forklares med at adelens kultur har hatt en sentral plass i nasjonsbyggingen i Danmark og Sverige, mens den i Norge bevisst har blitt oversett til fordel for bondekulturen (Sørensen, 2002, s. 21-23).

I 1999 tok Norge initiativ til å danne et nordisk forskningsseminar kalt Nordisk Slotts- og Herregårdssymposium for å samle forskning knyttet til nordisk herregårdskultur. Dansk Center for Herregårdsforskning har samlet herregårdsforskningen i Danmark, og leder herregårdsforskningsnettverket ENCOUNTER (European Network for Country House and Estate Research). ENCOUNTER utga sin forskning i boken *Estate Landscapes in Northern Europe* (Boeskov et al., 2019), hvor kulturhistoriker Arne Bugge Amundsen har skrevet et kapittel om Norge. Einar Sørensen tar for seg byggevirksomheten på herregårdene i sørøstre Norge 1500-1660 i avhandlingen *Adelens norske hus* (2002).

3.2 Metodisk verktøy – konteksting

Det finnes flere måter å benytte ANT som metodisk tilnærming innen kulturanalyse. Siden jeg i denne oppgaven skal skrive fram museumshistorie, skal jeg ved å inkludere kontekst bruke ANT som en historiserende metode å studere tekst fra fortiden på (Asdal, 2012).

I artikkelen *Contexts in Action – And the Future of the past in STS* (2012), legger historikeren Kristin Asdal fram hvordan ANT kan brukes metodisk innen historieforskning. Gjennom to versjoner av speech-act teori argumenterer hun for en måte å bruke kontekst på som er kompatibel med ANT.

ANT har kritisert historieforskningens måte å bruke kontekst på og derfor fjernet seg helt fra bruken av det. Mange historikere bruker nemlig kontekst som noe stabilt som ligger der fra før av, en eksternt forklaringsbakgrunn, som aktører og hendelser blir redusert inn i. ANT er opptatt av det som skjer og det som blir til, altså det nye som tilføres (Asdal, 2012, s. 381). Asdal kaller dette en tilføringsfilosofi, og denne står som motsetning til og protest mot en reduseringsfilosofi (ibid. s. 397).

Essensen i speech-act teori er at det å snakke og å skrive også er å utføre en handling (ibid. s. 385). Dette går hånd i hånd med argumentene om performativitet og ontologisk politikk som er

så viktige innen ANT, hvor fokuset er på det som utspiller seg og blir til. Dermed blir poenget innen speech-act teori å se på hva en tekst eller et utsagn gjør (ibid. s. 381-382).

En annen versjon av speech-act teori som Asdal trekker fram, går hakket videre. Den henter hun fra historikeren Quentin Skinner. Poenget i hans speech-act teori er å spore opp hvor teksten eller utsagnet kommer fra, altså de hendelsene eller kontekstene de har sitt opphav i. På denne måten forstås ikke kontekst som noe eksternt som omkranser teksten, men som noe som aktivt tar del i produksjonen av det som blir uttrykt (Asdal, 2012, s. 382). Her fungerer konteksten som en aktør, den er innebygget i selve handlingen og er med på å få utsagnet til å skje (ibid. s. 388). Asdal refererer til Skinner og skriver «The task at hand is to “recover” the particular context “which serves to exhibit the utterance in which we are interested as one that was rational for that particular agent, in those particular circumstances, to have held to be true” » (Skinner 1988, s. 247 referert i Asdal, 2012, s. 385-386). Videre foreslår Asdal å se på kontekst som det en tekst er vevd sammen med, og at strategien da blir å spore opp disse vevingene. Dette gjør man ved å starte med den relevante teksten og ta det teksten sier bokstavelig. I tillegg må man ha i tankene at kontekst ikke alltid kommer i entall, og at motstridene kontekster kan påvirke hverandre i teksten (Asdal, 2012, s. 388).

Det å spore opp de hendelsene, eller kontekstene, hvor de tekstlige utsagnene springer ut fra, betyr dermed ikke å redusere, argumenterer Asdal. Det kan tvert om «open for the strangeness, the uniqueness of a given utterance, hence open the past and multiply the possible versions of how to approach issues and compose collectives» (Asdal 2012, s. 398). Slik kan altså ANT brukes som en historiserende metode.

Når jeg analyserer kildematerialet om Frogner hovedgård bruker jeg konteksting for å bli bevisst på hva i teksten som får ting til å skje i nettverket. Når Asdal skriver at kontekst er det en tekst er vevd sammen med, ser jeg på vevingene som begrunnelser for hvorfor det som blir ytret blir ytret. Når det argumenteres for at Frogner hovedgård bør bevares som et museum, er det argumentene som denne ytringen legitimeres i som er kontekstene. For eksempel begrunnes museet på Frogner i det at andre byer har bymuseer, at bygningen er gammel og at framtiden burde få oppleve den. Disse kontekstene fungerer som aktører, de har virkning på den menneskelige aktøren som ytrer seg. Metoden åpner opp for å identifisere aktører, og den viser at for at ting skal skje eller bli til, er den sosiale samhandlingen mellom flere forskjellige aktører avgjørende. Ingenting opptrer selvstendig, men blir til som resultat av det som foregår i praksisfeltene innenfor nettverk.

3.3 Kildematerialet

3.3.1 Avgrensning

Gitt oppgavens begrensede omfang har jeg valgt å kun ta for meg tilgjengelig kildemateriale i Oslo Museums arkiv som befinner seg på Bymuseet på Frogner hovedgård. Jeg kunne også gjennomgått arkiver hos andre institusjoner som for eksempel Riksantikvaren, Folkemuseet og Byarkivet hvis det viste seg at materialet på Bymuseet pekte mot noen forhold som ikke ble tilstrekkelig belyst. At jeg ikke har foretatt et bredere kildesøk, kan selvfølgelig påvirke de funnene jeg måtte komme fram til. Materialet som finnes på Bymuseet fra den aktuelle perioden viste seg imidlertid å være rikholdig og sammensatt, bestående både av avisutklipp, brev og notater. Ut fra dette kildematerialet fant jeg det hensiktsmessig å avgrense analysen av musealiseringsprosessen til 1905 – 1911, men det betyr ikke at musealiseringsprosessen hadde kommet til en ende i 1911.

3.3.2 Tilgang til og forberedelse av kildene

Jeg sendte mail til Bymuseet og spurte om å få se på det arkivmaterialet de hadde fra tiden rundt da Frogner hovedgård ble museum. Jeg ble tatt imot av arkivansvarlig Ellen Bergrem som på forhånd hadde funnet fram arkivmateriale hun mente kunne belyse det jeg var ute etter, og tildelt en arbeidsplass.

Jeg bestemte meg for å lese gjennom alt og samtidig ta bilder av det materialet som kunne være relevant å jobbe videre med. Det meste av materialet var håndskrevet og tidvis svært vanskelig å lese på grunn av utydelig skrift, «blekkbomber» og svakt gjennomslag på kopipapir.

Da jeg så hadde samlet all empiri, skrev jeg ut bildene og satte dem i en perm. Jeg hadde sett for meg at jeg derfra kunne tusje og skrive notater i margin, gå fram og tilbake og sammenstille materialet på nye måter. De utskrevne bildene viste seg å være for svake og vanskelige å lese, så jeg fant ut at det ville være enklere å jobbe med stoffet hvis jeg skrev over alt av det håndskrevne materialet til Word fra bildene på mobiltelefonen. Da fikk jeg luket vekk dubletter og sammenstilt materialet i kronologisk rekkefølge for å få bedre oversikt over hendelsene og brev som besvarte hverandre. Da dette viste seg å være hensiktsmessig for å få bedre oversikt, skrev jeg også alle avisartiklene over i Word. Slik fikk jeg søkemulighet i alt av kildematerialet. Dette var en stor jobb som resulterte i nesten hundre tettekrevne sider.

3.3.3 Beskrivelse av kildene

I arkivet på Bymuseet fant jeg relevant materiale i mappen *Dokumenter Frogner Gård 1910* og mappen *Bymuseet/1910. Om Frogner gårds hovedbygning* med de tre undermappene *1909-11*, *Om lokalforholdene for bymuseet 1909 – 1937* og *1912 – 1914, 1916, 1917, 1922*, og i *Copibog II Foreningen Det gamle Christiania 22 Dec 1905*. Det relevante materialet består hovedsakelig av brev, de fleste utgående, skrevet på vegne av styret i foreningen «Det gamle Christiania» eller av Fritz Holland. Flere av disse var skrevet til Magistraten 1 Afd. og Formandskapet og handler om å få større plass til museet i Frogner hovedgård. Det er også noen inngående brev fra Magistraten. Annet materiale er utkast til avisinnlegg skrevet av Fritz Holland, og mange av disse handler om at museet og ikke førsteborgermesteren burde få overta Frogner hovedgård. *Kassett 1896-1945* består av avisutklipp som omhandler Bymuseet og Frogner hovedgård. Det er et veldig relevant materiale, da debatten om hva Frogner hovedgård burde brukes til utspilte seg gjennom leserinnlegg og avisartikler. Jeg har også foretatt et søk på nasjonalbibliotekets nettsider for å spore opp bruk av benevnelsen herregård om Frogner hovedgård.

3.3.4 Arbeid med kildene

Da jeg gikk gjennom empirien, tok jeg utgangspunkt i Frogner hovedgård for å spore opp dens relasjoner til andre aktører. Det er i forbindelsene mellom aktørene praksisfelter oppstår og ting skapes. I analysen beskriver jeg det som utspilte seg i de nettverkene Frogner hovedgård inngikk i. Mens jeg hadde spørsmålet om hvordan jeg kunne bruke dette materialet til å fortelle noe nytt i bakhodet, prøvde jeg å følge aktørene og la dem peke hverandre ut, identifisere maktkamper og motsetninger, og spore opp kontekstene hvor utsagnene i det tekstlige materialet sprang ut fra.

Etter hvert som jeg leste gjennom kildematerialet, stadig med et mer fokusert «ANT-blikk», forstod jeg at den første gangen jeg leste materialet hadde jeg tatt for gitt at Frogner hovedgård måtte bli museum. Da så jeg at alt talte for museumsversjonen, og motstanden mot museet virket grunnløs. Etter hvert så jeg at argumentene som talte mot musealiseringen også var høyst reelle i tiden de ble framsatt, og at det ikke var en selvfølge at Frogner hovedgård kom til å bli museum. Vanligvis, hvis jeg skulle skrevet en historisk framstilling, og sammenfattet et omfattende kildemateriale, ville jeg fokusert på hva jeg visste kom til å skje, og ubevisst luket vekk det som ikke førte i den retningen. Dette åpnet ANT-perspektivet meg for å se.

4 Kampen om Frogner hovedgård

Hvordan ble Frogner hovedgård musealisert, og hvilken rolle hadde Bymuseet i å gjøre den til en herregård?

Frogner hovedgård er i dag et museum. Jeg skal undersøke når, hvorfor og hvordan den ble det. I denne analysen går jeg derfor inn i Bymuseets etableringsfase på Frogner hovedgård. Jeg følger Frogner hovedgård fra den ble foreslått som museum i 1905, til et museum inntok den i 1909, og videre fram til 1911 da museets stifter ble tvunget til avskjed.

Jeg vil også undersøke om musealiseringen av Frogner hovedgård i denne perioden gjorde den til en herregård, siden musealiseringprosesser ofte innebærer transformerings- og stabiliseringsprosesser av fenomener. I dag har museet satt spørsmålsteget ved Frogner hovedgårds herregårdsstatus, noe som kan ha ført til at herregården Frogner på nytt har blitt en ustabil nettverksentitet.

Frogner hovedgård eksisterer som materielle bygninger på den eiendommen de en gang i tiden ble bygget. Derfor har den i et ANT-perspektiv visse kvaliteter.¹ Jeg sporer opp og beskriver disse kvalitetene for å vise hvordan Frogner hovedgård gjennom sin materialitet var virksom i sine omgivelser og innehadde aktørstatus.

I samhandling med andre aktører, både menneskelige og ikke-menneskelige, satte Frogner hovedgård i gang forhandlingsprosesser om hvordan gården skulle gjøres. Ved å lese kildematerialet med «ANT-briller», ser jeg på hvordan disse aktørenes relasjoner til hverandre skapte praksisfelt som Frogner hovedgård ble gjort i. Jeg viser at gården tok del i flere samtidige praksiser og ble forhandlet om i flere versjoner. At Kristiania skulle ha et bymuseum og Frogner hovedgård skulle bli en museumsbygning, var nemlig ikke en selvfølge. Musealiseringprosessen Frogner hovedgård gjennomgikk var strabasiøs, og det tok flere år før den ble et stabilisert musealt faktum.

Jeg organiserer analysen rundt fire versjoner av Frogner hovedgård som er fremtredende i mitt kildemateriale: kulturminnet Frogner hovedgård, Frogner herregård, Bymuseet på Frogner og borgermesterboligen Frogner. Til slutt diskuterer jeg stabiliseringen av det museale faktumet Frogner hovedgård opp mot vedvarende debatter om hvordan gården videre skulle gjøres.

---

¹ Jeg bruker ordet *kvalitet* som et nøytralt ord, lignende med egenskap.

4.1 Kulturminnet Frogner hovedgård

I mitt kildesøk betviler ingen kulturminnet Frogner hovedgård, men ved nærmere ettersyn var ikke denne versjonen helt stabil. Det var delte meninger om hvordan man skulle behandle kulturminner. Hvordan Frogner hovedgård burde bevares gjennom restaurering, reparasjon og utbedringer, førte til bitre stridigheter mellom aktørene som stod i relasjon til Frogner hovedgård.

Jeg finner det fruktbart å bringe denne versjonen av Frogner hovedgård inn i analysen, da det tilsynelatende stabile kulturminnet hjelper meg å presentere aktøren Frogner hovedgård og dens kvaliteter. Frogner hovedgårds kvaliteter som gjennomgående refereres til i kildematerialet, setter meg inn i hvordan kulturminner ble talt for på begynnelsen av 1900-tallet. Kvalitetene er viktige å ta i betraktning, da de i et ANT-perspektiv var avgjørende for hvordan Frogner hovedgård agerte og ble kjempet for.

Til å begynne med går jeg inn på Frogner hovedgårds fortidige kvalitet for å eksemplifisere hvordan gården som aktør hadde virkning gjennom sine kvaliteter og dermed skapte debatt om hvordan den skulle gjøres. Deretter presenterer jeg Fritz Holland, en særdeles dominerende aktør i mitt kildesøk. Gjennom hans tekster identifiserer jeg flere av Frogner hovedgårds kvaliteter. Så diskuterer jeg hvordan disse kvalitetene kunne ha medvirkning til at kulturminnet Frogner hovedgård ble korrigert og framstod som et stabilisert faktum ved fredningen i 1927.

4.1.1 Frogner hovedgårds fortidige kvalitet

Ifølge et ANT-perspektiv eksisterer det ikke en ytre materiell verden som passivt, objektivt og nøytralt ligger der uavhengig av oss. En slik verden ville vært ubegripelig for oss, skriver Terje Brattli, forsker ved NTNU Vitenskapsmuseet (2013, s. 32). Det at den materielle kulturens bestandighet gjør fortiden tilstedeværende i nåtiden, gjør fortiden håndgripelig for oss (ibid. s. 36). Slikt sett kan man si at fortidigheten som er vedheftet fortidig materiell kultur er noe som kan innta aktørstatus og være virksom i nåtiden, helt uavhengig av hva den fortidige materielle kulturen har symbolisert eller hvilken funksjon den har hatt. Brattli kaller det «En fortid som er *før nå*, i tillegg til også å være her nå», og han skriver at våre fortider derfor er hybrider (ibid. s. 35).

Frogner hovedgård er en slik hybrid. Den agerer i kraft av sine tilstedeværende materielle bygninger i nåtid, i tillegg til gjennom sin tidligere eksistens i et *før nå*. Denne fortidigheten er

en kvalitet ved anlegget som har virkning på andre aktørers handlinger i nåtid. For eksempel blir Frogner hovedgård snakket og skrevet om, vernet, musealisert, forsket på, forvaltet og formidlet, nettopp på grunn av hybridiseringen av dens fortidige og nåtidige eksistens.

I det skrevne kildematerialet om Frogner hovedgård blir dens kvalitet som fortidig materiell kultur gjennomgående nevnt. Den kalles gammel, et arvegods, og et minne fra en svunnen tid, fortidsminne, kulturminne og minnesmerke fra en forgangen tid. Dens overlevering fra fortiden brukes som argument for hvordan den bør gjøres, hva den bør være og bli.

«Vi er av den mening, at byens faa overleveringer fra fortiden har sin største betydning ved den smule poesi, de sænker over hverdagslivet. Ved at la Frogner hovedgaard vedvarende være levende menneskers tilhold vil det beste ske ...» (25.10.1910, Tidens Tegn). Dette sitatet er hentet fra en avisartikkel som omtaler debatten om hva Frogner hovedgård skal brukes til. Foreningen «Det gamle Christiania» vil ha hele gården overlatt til sine samlinger, mens byens eiendomsutvalg har foreslått den til bolig for førsteborgermesteren. Denne artikkelen bruker fortiden som argument for at gården bør fortsette å være bolig.

«... Frogner Gaard er en af Byens interessanteste Fortidsminder og Foreningens opgave er som bekjendt (Conf. Vedl. Lovens § 1) at søge bevaret Christianiadalens gamle Bygninger m.v. af Kulturhistorisk værd og specielt da denne Gaard uantastet – saaledes som den er os overleveret fra Fortiden.» (Mai 1911, Copibog, s. 204). Dette sitatet er hentet fra et brev undertegnet styret i foreningen «Det gamle Christiania» i anledning reparasjon av Frogner hovedgård, hvor de spør kommunen om å få gjennomse planen for oppussing. I brevet veves begrunnelsen om fortidsminnet og dens bevarelse sammen med et argument om at kommunen har overlatt foreningen noen rom i gården til sine samlinger og forhåpentligvis er det stedet hvor Bymuseet kommer til å forbli. Derfor mener foreningen at de bør få uttale seg om hva som skal skje med gården.

Disse sitatene viser to versjoner av Frogner hovedgård det forhandles om. Ved å bruke konteksting-metoden (Asdal, 2012) ser jeg at fortidigheten iboende i aktøren Frogner hovedgård får noe til å skje ved at argumenter springer ut fra og henter sin støtte i den. Det er imidlertid ikke fastslått hvilken virkning som skjer, fordi det avhenger av samhandlingen Frogner hovedgård skaper i relasjon med aktørene. I relasjon med aktøren foreningen «Det gamle Christiania» mobiliseres kvaliteten for å forhandle fram museumsversjonen av Frogner

hovedgård. I relasjon med aktøren eiendomsutvalget mobiliseres kvaliteten for å forhandle fram borgermesterboligversjonen.

Som forklart i teorikapittelet 2.2, kan man gjennom materialiseringsperspektivet studere hvordan fenomener gjøres og omgjøres i stadig pågående prosesser i de praksisene og nettverkene de inngår i (Damsholt og Simonsen, 2009, s.13). Materialiteten Frogner hovedgård skapes i samhandling med aktørene og deres relasjoner til hverandre i nettverket den inngår i. Her mobiliseres, oversettes og stabiliseres den. I Frogner hovedgårds tilfelle bestod prosessen blant annet av en maktkamp om hvilken versjon av den som skulle seire – museum eller borgermesterbolig. Som jeg vil vise senere i analysen kunne ikke disse versjonene eksistere side om side. Så lenge denne maktkampen foregikk var Frogner hovedgård som nettverksentitet ustabil. Maktkampen resulterte i at museet fortrenget borgermesterboligen. Men museumsversjonen ble ikke stabil før dens eksistens ikke lenger ble truet av andre motstridende versjoner. Denne prosessen fram mot stabilisering kalles materialisering (Damsholt og Simonsen, 2009, s. 28).

Fortidigheten er en av flere kvaliteter ved Frogner hovedgård som mobiliseres i møte med andre aktører og bidrar til at Frogner hovedgård forhandles om og kjempes for. En viktig mobilisator av Frogner Hovedgårds mange kvaliteter var aktøren Fritz Holland.

4.1.2 Frogner hovedgårds kvaliteter sett i sammenheng med verdier i et kulturminnvernspektiv

Arkitekt Fritz Holland var stifter av, og konservator i foreningen «Det gamle Christiania» samt Bymuseet. Han var pådriver for at foreningens samlinger skulle få museumslokale på Frogner hovedgård og jobbet iherdig for at hele gården skulle overlates til dem. Han mente at Frogner hovedgård slik ville bli benyttet og bevart på best mulig måte. En stor del av kildematerialet i mitt kildesøk er skrevet av Holland. Kvalitetene ved Frogner hovedgård som jeg sporer opp, er i stor grad framsatt av han. De samme kvalitetene nevnes også av andre, både i pressen og av Hollands motstandere. Det ser derfor ut til å være konsensus rundt dem.

Jeg bringer her inn en sammenstilling av Frogner hovedgårds kvaliteter jeg har sporet opp i kildematerialet. Av plasshensyn går jeg ikke like inngående inn på hver og en av dem, slik som jeg gjorde på den fortidige kvaliteten.

Dens beliggenhet er en kvalitet som virker for at Frogner hovedgård både bør og kan bevares. Den ligger i en vakker gammel park, innenfor byens grenser, midt i Christianidalen og det fremtidige Christiania. Og den ligger fritt, ikke i veien for den voksende forretningsbyen.

Frogner hovedgårds arkitektur er også en kvalitet som taler for dens vern. Den er karakteristisk for en gammel rik tids bygningsmåte. Gården er stilfull, og dens særegne karakter, ekte patina og ærverdige preg virker i sin rene og uforfalskede skikkelse. At det gamle er godt bevart, gjør at det tales for at den fortsatt bør bevares i den skikkelse den er oss overlevert, ren og uplettet.

Frogner hovedgårds estetiske kvalitet har innvirkning på de menneskelige aktørene som taler for dens skjønnhet. På grunn av dens utseende og sjarm blir den kalt staselig, ærverdig, storslagen, herlig, mest verdifulle, vakreste og edleste. Den er også dyrebar, glansfull og prektig, og den kalles både juvel og et kostelig og uerstattelig klenodium.

Den har altså også en kvalitet i sin sjeldenhet. Frogner hovedgård er enestående i sitt slag, men også som et av få gjenværende fortidsminner i Christiania og Christianiadalen. Det vil lykkes å bevare få gamle bygninger, men dette er en av dem det ligger til rette for at det lykkes å bevare.

Disse kvalitetene må sees i sammenheng med verdiene innen kulturminnevernstenkningen på begynnelsen av 1900-tallet. Kulturhistoriker Arne Lie Christensen hevder at vernearbeidet i perioden fra 1890-årene til 1960-årene var preget av «konservative arkitekter og kunsthistorikere som betraktet kulturminnene som estetiske kunstobjekter» (2011, s. 125-126). Kriteriene om at bygningene skulle ha høy kunstnerisk og historisk verdi stod høyt i kurs, og Frogner hovedgård ble derfor gjennom sine kvaliteter ansett å være verdifull.

Som jeg skrev ovenfor, setter Frogner hovedgårds kvaliteter i gang prosesser idet de mobiliseres i møte med andre aktører. Slik jeg ser det er alle kvalitetene iboende i aktøren til enhver tid, men hvilke kvaliteter som mobiliseres og hvordan de virker kommer an på relasjonene som opprettes til de andre aktørene i nettverket. Slik kan visse kvaliteter være i aksjon i noen situasjoner, mens andre ligger i dvale. Når mange kvaliteter mobiliseres og virker samtidig i en aktør, ser jeg for meg at de kan virke gjensidig styrkende på hverandre og gi aktøren ekstra kraft og overtalelsesevne innenfor nettverket.

Frogner hovedgårds kvaliteter var de rette for at den skulle bli gjort til et kulturminne etter datidens kulturminnevernstenkning. Alle dens kvaliteter virket i samme retning for å transformere gården til et kulturminne. Gjennom alliansebygging med andre aktører i nettverket

ble kulturminnet Frogner så styrket at det kom ut som en stabilisert versjon av Frogner hovedgård.

4.1.3 Stabiliseringen av kulturminnet Frogner hovedgård

«Blant Christianiadalens faa gjenværende Fortidsminder er Frogner Gaard – næst efter Akershus Slot – ubetinget det interessanteste og værdifuldeste Kulturminde» (Desember 1910, Dokumenter).

«... er et værdifullt Fortidsminde, utmerket bevaret, bedre en noget andet av vore faa Kulturminder» (Copibog, s. 107-108).

Hva et kulturminne var og hvordan det skulle behandles var slett ikke definert på begynnelsen av 1900-tallet. I mitt kildemateriale brukes til stadighet disse benevnelsene om Frogner hovedgård: *minde*, *fortidsminde*, *kulturminde*, *kulturhistorisk minde*, *mindesmerke*, *historisk mindesmerke*, *fortidsmindesmerke*. Som for eksempel sitatene ovenfor viser, ser det ut ifra sammenhengene benevnelsene brukes ganske tilfeldig ut hvilke benevnelser som tas i bruk når. Det ser ut til at de fungerer som synonymer for hverandre. Uansett er de ord som ble brukt for å legitimere at Frogner hovedgård burde vernes for framtiden.

Vernearbeidet ble etter hvert profesjonalisert og underlagt offentlig styring. Riksantikvar Jørn Holme skriver at kulturminneforvaltningen og lovgivningen i stor grad ble utviklet av fagprofesjonene selv, og at arkitektene og kunsthistorikerne sto bak bygningsvernet (2005, s. 27). I 1912 ble Riksantikvaren etablert med ansvar for stående bygninger og kulturminner fra etter reformasjonen. I 1920 kom bygningsfredningsloven, og det var stort sett bygninger over 100 år som kunne fredes (Christensen, 2011, s. 96-98). Kulturminnene var avgjørende aktører for at denne profesjonaliseringen skjedde og at loven ble til. Loven ble skapt gjennom de praksisfeltene som oppstod i relasjonene mellom kulturminnene og aktører innen kulturminnevernet, som arkitektene og kunsthistorikerne. Bygningenes kvaliteter påvirket vernerne i hva som skulle ansees å være verdifulle bygninger.

Bygningsfredningsloven virket også tilbake på kulturminnene som ble berørt av den. Forhandlingene om kulturminnet Frogner hovedgård førte i 1927 til at den ble et fredet kulturminne etter *Lov um bygningsfredning*. Fredningen spilte så tilbake og la nye føringer for relevante aktører om hvordan gården videre skulle behandles. I teorikapittelet 2.3 forklarer jeg hvordan museale fakta kan gjenskapes når de gjennomgår nye museale praksiser. På samme

måte vil jeg si at fredningen var en praksis som gjorde at kulturminnet Frogner hovedgårds karakter som faktum ble korrigert, og at den nye versjonen kom ut mer stabil enn det kulturminnet den var før fredningen.

Frogner hovedgård hadde de rette kvalitetene for å bli et kulturminne. Dens beliggenhet, arkitektur, skjønnhet, sjeldenhet, fortidighet, historiskhet osv. virket på de andre aktørene i nettverket den inngikk i. Disse kvalitetene virket også i Frogner hovedgårds musealiseringsprosess som jeg viser senere i analysen. Først presenterer jeg Frogner hovedgårds historiske kvalitet for å belyse versjonen Frogner herregård.

4.2 Frogner herregård

For å søke etter svar på problemstillingens andre del, hvilken rolle Bymuseet hadde i å gjøre Frogner hovedgård til en herregård, bringer jeg inn versjonen Frogner herregård. Til å begynne med presenterer jeg Frogner hovedgårds historie. Deretter forklarer jeg hvordan historien materialiseres gjennom de materielle bygningene, og foreslår hvordan Frogner kan ha blitt til en herregård. Jeg følger herregårdsbenevnelsen vedheftet Frogner hovedgård gjennom aviser og bøker utenfor mitt egentlige kildesøk, for å forsøke å spore opp dets opphav. Til slutt forklarer jeg hvordan fakta blir til. Dette er for å foreslå at gårder som Frogner hovedgård og deres delaktighet i arkitekter og kunsthistorikerens kategoriseringer var en praksis som kan ha bidratt til at flere bygninger ble herregårder.

4.2.1 Frogner hovedgårds historiske kvalitet

Historien er en iboende kvalitet i Frogner hovedgård og virker som en viktig forutsetning for Frogner hovedgårds museale tilblivelse. Til forskjell fra den fortidige kvaliteten som fungerer uavhengig av hva gården har symbolisert eller hvilken funksjon den har hatt, er det nettopp dette den historiske kvaliteten virker gjennom. Den historiske framstillingen av det levde liv og personene tilknyttet Frogner hovedgård gjør at den har virkningskraft gjennom sin historie. Sammen med Frogner hovedgårds andre kvaliteter virket den historiske kvaliteten på Holland og fikk han til å begrunne musealiseringen slik:

...Foreningen har derfor sat sig som maal at faa overladt Hovedbygningen paa Frogner, som vi da vil faa monteret og gjordt til et Bymuseum, der er Christiania By Værdig, og vi vover at sige, at en bedre Anvendelse af den gamle Herregaard ikke vil kunne tænkes.

Ved sin vakre Belliggenhet, den lette Adkomst og ved sin arkitektoniske Skjønnhet, karakteristisk for en gammel rik Tids Bygningsmaate, vil den danne en uforlignelig Ramme om de kulturhistoriske Samlinger fra Byen, som her vil udstilles. Den gamle Gaard har en Historie, saa interessant som vel neppe nogen anden norsk Gaard fra 1600-1700 tallet. Mange Mænd, hvis Navne har en ærefuld Plads i Norges og Christianias Historie, har været knyttet til denne Gaard, der var af en saadan Utstrækning, at en stor del af de vestlige Bydele fordums har tilhørt Frogner. (Januar 1910, Dokumenter)

For å bli bedre kjent med aktøren Frogner hovedgård og dens historie bringer jeg inn en sammenfatning av avisartikkelen arkivar Egil Hartmann publiserte i 1898 under tittelen «En Herregaard i Byen» (04.12.1898, Morgenbladet). Hartmann bruker betegnelsen herregård i 1898, noen år før musealiseringen av Frogner hovedgård startet. Dette kan tilsa at Bymuseet ikke deltok i praksisen med å gjøre Frogner hovedgård til en herregård.

Jeg bringer også inn deler av det Holland fortalte i avisintervju 23.07.1909 da foreningen «Det gamle Christiania» var i gang med å innrede havestuen i Frogner hovedgård som museumslokale. I intervjuet formidlet Holland Frogner som en herregård, i det han sa at «den nævnes ogsaa i de optegnelser, som foreligger, som en av de betydeligste og anseligste herregaarde i Kristiania omegn» (23.07.1909, Dagbladet).

Sammenfatningen av Frogner hovedgårds historie basert på Hartman og Holland går slik:

I senere middelalder tilhørte Frogner klosteret på Hovedøya. Den første mer kjente eier var den rike assessor og viselagmann Niels Toller. Han hadde gårdene, da det var opprinnelig to, til sin død i 1676. Hans enke, Madame Kirsten Tunsberg, datter av den rike borgermester Anders Madsen i Tønsberg, eide Frogner i 1684 og utover. Etter hennes død ble Frogner i de følgende 40 – 50 år eid av fire generaler eller vordene generaler, og kan kalles gårdens generalperiode: generalene Caspar Herman Hausmann og Hans Ernst von Tritschler til 1718, og etter deres død, generalinne Karen Hausmann og oberst Johan Henrik Garmann. I 1744 solgte Garmann Frogner til oberstløytnant, senere generalmajor og stiftsamtmann i Bergen, Ulrik Frederik de Cicignon. I 1747 solgte han videre til daværende major, senere generalmajor og kammerherre Hans Jacob Scheel.

Scheel solgte så videre til jernverkseier Fredrik Clauson på Bærum i 1760. Skjøtet gir dessverre ingen beskrivelse av hovedbygningen, men det nevnes at det finnes ti jernkakkelovner i den. Det har derfor utvilsomt den gang stått en betydelig bygning på gården, om enn langt fra de

herskapelige dimensjoner som den hadde rundt 1800. Formodentlig er Scheel den første av Frogners eiere som har bodd på stedet.

Clauson eide Frogner til sin død i 1773. I 1774 gikk gården til slottsprest Bernt Sverdrup som giftet seg med Clausons enke, Eleonore Leuch, og dermed ble en meget formuende mann. Den berømte Zahlkasserer Jacob Juel, kjent for sitt underslag på 556 000 riksdaler, bodde i 1783-84 på Frogner. Han ble arrestert her og satt på Akershus. Da Sverdrups hustru døde i 1786, solgte han gården til den i Christiania selskapsverden bekjente rittmester Iver Elieson, kong Christian Frederiks stallmester i 1814, første sjef for «Det gule Chor» og Eidsvollsforsamlingens intendant.

Elieson solgte Frogner i 1790 til den bekjente kammerherre Bernt Anker, og da begynte Frogners glansperiode. I Bernt Ankers dager ble det på Frogner, som var en av hans sommerresidenser, ført et storslagent selskapsliv og utfoldet en strålende prakt. Da Bernt Anker døde i 1805 kom Frogner i det ankerske fideikommiss, fram til nevøen Morten Anker kjøpte den i 1807. Han fortsatte, om enn i mindre målestokk, det selskapelige livet på Frogner. Mange fyrster og høytstående utlendinger var gjester i Ankers tid. Særlig kjent er en stor fest på Frogner i 1813, til ære for Christian Frederik.

Morten Anker måtte skille seg med Frogner i 1836. Generalkonsul B. Wegner eide gården fram til 1848, da godseier F. K. Gade kjøpte den. I familien Gades eie forble Frogner i et halvt århundre, helt til den gamle storgård i februar 1896 gikk over til Christiania kommune for 750 000 kroner.

4.2.2 Materialiseringen av Frogner herregård

Endnu ligger der en Duft af Rokokotid og af Minder om det storslaaede Christiania-Patricierliv fra forrige Aarhundrede over dens store Have og dens fornemme Linier, og i en Grad som faa af de mange Storgaarde i Aker har da ogsaa Frogner været knyttet til Navnene paa Mænd, der har hørt til de mæsterligere i det gamle Christiania, dels af Byens høiere Officerer og dels af dens største Handelsmagnater. (04.12.1898, Morgenbladet)

Som sitatet av Hartmann viser, legges det i denne historiske framstillingen vekt på at Frogner opp gjennom historien har vært eid og bebodd av rike, viktige og framstående mennesker. Dette er helt naturlig, da det var disse menneskene som dokumenterte livene sine grundigst og som

ettertiden derfor vet mest om. Som man kan se ut fra titlene deres var de fleste av eierne i rangen og ble titulert herr. De øverste tre rangklassene som titlene general, kammerherre, generalmajor og stallmester befinner seg innenfor, ga i tillegg rangadelskap. Høyere titler som eiere oppnådde etter de hadde skilt seg med Frogner tas muligens med for å aksentuere hvor viktige disse menneskene var og at deres storslagenheter smittet over på Frogner. Det legges også vekt på glansperioden under Bernt Anker, og det storslagne selskapsliv som samlet Christianias sosietet, fyrster og viktige personer fra utlandet på Frogner.

Den første av gårdens eiere som bodde på Frogner, var Scheel i 1750-årene. Frogner er derfor utvilsomt ikke en herregård i rett juridisk forstand da skillet for opprettelsen av nye herregårder uten spesiell kongelig bevilgning ble satt til 1660. Allikevel var videreformidlerne av herregårdskulturen de rike og framstående personene som gjennom sine lystgårder kopierte og videreførte herregårdstradisjonen. Fenomenene *herregård* og *lystgård* har jeg gjort nærmere rede for i vedlegg 1, og kan leses for å bli minnet om hva begrepet herregård opprinnelig favnet om og hvordan dette står i relasjon til lystgården.

Frogner hovedgård var deltager i lystgårdskulturens storhetstid 1750 – 1850. Spesielt Frogners tid under Bernt Anker, Norges rikeste mann i sin tid, trekkes fram som Frogners glansperiode. Denne perioden sammenfalt med da handelspatrisiatet i Christiania nådde sin høyde, og gjennom sin økonomiske og politiske tyngde, fungerte det som et norsk aristokrati. I dette miljøet var Bernt Anker ledende. Bygningene som bygdes i herregårdsstil – lystgårdene – virket på menneskene som brukte dem, og menneskene virket tilbake på bygningene. Denne praksisen kan ha gjort lystgårdene til herregårder allerede i samtiden, men dette faller utenfor min oppgave og mitt kildesøk å undersøke i denne omgang. Det er kanskje sannsynlig at de ble gjort til herregårder senere, i møte med aktører preget av romantisk nostalgi for en svunnen tid.

Haugen skriver om musealiseringsprosessen av Stemsrudstua at den «agerte med sin konkrete materialitet i relasjon med de menneskelige aktørene som skreiv om den og diskuterte den» (2019, s. 151). På samme måte agerte Frogner hovedgård med sin konkrete materialitet i relasjon til kildematerialet som ble brukt for å belyse dens historie, og i relasjon til formidlere av denne historien. Hartmann og Holland kunne vært aktører i det nettverket hvor Frogners historie gjennomgikk en stabiliseringsprosess og ble gjort til udiskutabel fakta. I løpet av denne prosessen kunne herregårdsbenevnelsen ha blitt sammenfiltret med Frogner slik at gården transformerte seg til en herregård. Men denne framstillingen, eller materialiseringen av Frogner herregård, framstår allerede som en stabil entitet i tiden mitt kildesøk omfattes av.

Materialiseringen av herregården Frogner må derfor ha skjedd tidligere, ikke som en del av musealiseringprosessen.

4.2.3 På sporet av Frogner herregård

For å spore opp bruken av herregård om Frogner hovedgård lenger tilbake i tid enn mitt kildesøk på Oslo Museum, foretok jeg et søk på nasjonalbibliotekets nettsider. Søket *frogner herregaard* i aviser ga meg disse treffene i 1848, året da Benjamin Wegner solgte Frogner til Fredrik Georg Gade: «Auctionen paa Frogner Herregaard hos Generalconsul Wegener, over Meubler, Voiturer, m. m., begynder Tirsdag den 29de d. M. Kl. 3 Eftermiddag og fortsættes de neste Dage til samme Klokkeslett» (23.08.1848, Christiania-Posten) og «Auction over Voiturer. Ved Auction paa Frogner Herregaard bortsælges i Eftermiddag Kl. 5 præcis: elegante Voiturer af alle Slags tilligemed brugte Do.» (02.09.1848, Morgenbladet). Jeg finner tvetydig praksis når det kommer til bruken av *herregaard*, *gaard* eller kun *Frogner* om Frogner hovedgård i 1848.

I en notis om auksjon på Frogner i 1836, året da Morten Anker solgte Frogner til Benjamin Wegner, ble ikke herregård brukt: «Kl. 10 afholdes 2den Auction paa og over Frogner Gaard og halve Gaarden store Frøen» (16.12.1836, Den Constitutionelle). Det behøver imidlertid ikke å tilsi at benevnelsen *herregaard* ikke ble brukt på denne tiden, da den tvetydige praksisen kan ha fulgt Frogner i lang tid, selv om ikke jeg har kunnet spore den opp ytterligere ved hjelp av nb.no.

Tvetydigheten ser jeg også når jeg følger Frogner i pressen og i bøker fram til musealiseringen startet. I andre utgave av boken *Det gamle Christiania: 1624-1814* fra 1891, skrevet av historiker Ludvig Daae, omtales Frogner som Frogner Herregaard i registeret. I selve teksten omtales den kun som Frogner eller Frogner Gaard. Også Bogstad, Borregaard, Fritsø, Hafslund og Sande benevnes med *herregaard* i registeret. Bogstad var som Frogner ikke en herregård, og omtales kun som Bogstad eller Bogstad Gaard i teksten. I første utgave av boken fra 1871 er det ikke et register. Det kan derfor tenkes at registeret i andre utgave er lagt til av forlaget, ikke av Daae selv, og at historikeren Daae ikke brukte benevnelsen *herregaard* om Frogner. Det må i så fall utforskes videre for å konstateres.

Vedlegg 2 er en liste over bruk av herregård i bøker og aviser jeg har funnet på nb.no om Frogner både før og etter musealiseringen. Det er ikke en uttømmende liste, men den viser at

benevnelsen herregård fortsatte å følge Frogner også etter musealiseringen, både av museet, pressen og i bøker.

I en avisartikkel så sent som 2012, står det: «Mette Mork og Lars Emil Hansen, daglig leder på Bymuseet, foran Frogner Herregård, som var Bernt Ankers sommerbolig på 1700-tallet» (25.07.2012, Aftenposten). Lars Roede, historiker, arkitekt og tidligere leder på Oslo bymuseum, tilbakeviser Frogner hovedgårds herregårdsstatus. Han skriver i sin bok om Frogner hovedgård at den «avgjort er et herskabelig anlegg, om ikke en virkelig herregård» (Roede, 2012, s. 14). Videre forklarer han utførlig hvordan det hele henger sammen.

Til tross for den tvetydige praksisen i bruken av herregård om Frogner, konkluderer jeg med at Frogner herregård var en stabil entitet på begynnelsen av 1900-tallet. Versjonen Frogner herregård eksisterte samtidig, side om side med Frogner hovedgård, Frogner gård og Frogner. Dette kunne den gjøre fordi disse versjonene ikke var motstridende og utelukket hverandre. I dag har som sagt versjonen Frogner herregård gått gjennom en reforhandling. Gjennom denne forskyvningen har nettverket rundt Frogner herregård blitt ustabil, og Frogner herregård fremstår ikke lenger som et udiskutabelt faktum.

Latour bruker begrepet *blackboxing* for å vise hvordan ferdig formulert kunnskap blir framstilt som rene og nøytrale fakta (Latour, 1987). Alle komponentene som har utgjort og vært nødvendige i prosessen forut for faktumets stabilisering blir gjemt og glemt i den svarte boksen. Den svarte boksen rundt Frogner herregård er åpnet, noe som har ført til destabilisering av herregårdsversjonen. Dermed er Frogner herregård på ny forhandlingsbar.

For å forstå hvordan Frogner hovedgård først ble en herregård, må det som skjules i den svarte boksen avdekkes. Utfra mitt kildesøk har jeg ikke kunnet avdekke dette. Jeg har imidlertid fått en forståelse for hva versjonen Frogner herregård var på begynnelsen av 1900-tallet, og hvordan den virket på sine omgivelser og dermed var med på å gjøre Frogner hovedgård til et kulturminne og museum.

4.2.4 Høyverdige og verneverdige Frogner herregård

Ovenfor har jeg gjort rede for hvordan framstillingen og materialiseringen av Frogner hovedgårds historie kan ha vært med på å gjøre Frogner hovedgård til en herregård. Som nevnt i kapittel 3.1.1. formidles monumentalisering av historien gjennom minnesteder (Pedersen, 2010, s. 50). Monumentaliseringen av historien gjennom Frogner hovedgård skjedde før den

ble museum. I kildene ser det ut til at ordet herregård ble brukt som et statusinnbringende honnørord. Dermed kan det virke som at Frogner hovedgård ble tillagt benevnelsen herregård som en del av monumentaliseringsprosessen av dens historie.

I kapittel 3.1.3 refererte jeg til lokalhistoriewiki hvor det stod at benevnelsen herregård gjerne blir brukt om gårder som skiller seg ut ved sin størrelse og herskapelige bygninger. En måte herregårdsbegrepet kan ha fått bredere betydning er gjennom arkitekter og kunsthistorikers kategoriseringspraksiser. I boken *Gamle norske hjem: hus og bohaver* (1906) skrev kunsthistoriker, senere riksantikvar Harry Fett: «De rigt udstyrede herregaarde har vi ikke saa mange af. Men der skjuler sig sikkert rundt om i landet paa gamle embedsgaarde og storgaarde adskilligt netop af denne tids bygningskultur» (1906, s. 84). Fett var ute etter å beskrive bygningstyper og samlet herregårder, embetsgårder og storgårder som én kategori basert på byggeskikk og utseende. Han skrev: «Frit og vakkert udfolder denne grandseigneur-stil sig i *herregaardsbebyggelsen*. Her har vi virkelig et par fortræffelige bygninger, der eier det ræpresentative, som tiden havde en saadan evne til at give udtryk for» (1906, s. 116). Deretter beskrev han flere representanter for herregårdsbebyggelsen, både bygninger som var herregårder og bygninger som ikke var det etter den opprinnelige definisjonen. Sorenskrivergårdene og prestegårdene i rike bygder skrev han at virker som myndige herregårder. «Noget sterkere stilkarakter møder man paa en række *herregaarde* opført af de rige kjøbmænd fra byerne» (1906, s. 143-144). Deretter beskrev han blant andre Frogner.

Jeg legger merke til at han kursiverer herregård, kanskje for å fremheve at han bevisst bruker betegnelsen som en kategori som egentlig favner bredere. Allikevel vil en slik praksis med å kategorisere bygninger innenfor stilhistorie og byggeskikk bidra til å transformere bygningene. Det er også en kunnskapspraksis som gjennom systematiseringer og forenklinger bidrar til blackboxing. Kunnskapen stabiliseres gjennom denne prosessen og kommer ut som fakta, men det at faktaene har gjennomgått diverse praksiser før de ble udiskutable blir glemt. Dermed framstår faktaene som objektive og nøytrale.

Frogner hovedgårds arkitektoniske kvalitet gjorde at den i arkitekter og kunsthistorikers øyne var en herregård på begynnelsen av 1900-tallet. Dens byggestil gjorde Frogner hovedgård til en representant for en stilepoke, tidsånd og byggeskikk. Det er fristende å foreslå at denne praksisen transformerte Frogner hovedgård til en herregård, men det vil ikke kunne forklare hvorfor Frogner ble omtalt som en herregård i pressen i 1848. Dermed er det mulig å tenke seg

at slike herskapelige bygninger allerede ble omtalt som herregårder på folkemunne, og at dette bidro til at Fett og andre innen kulturminnevernfeltet valgte å kategorisere dem slik.

I tidens kulturminnevernstenkning bidro Frogner hovedgårds arkitektoniske og historiske kvaliteter til at den fikk en høyverdig status som berettiget gården dens verneverdighet. De historiske personene og deres gjerninger, de historiske hendelsene og fortellingene materialiserte seg gjennom Frogner hovedgårds stilfulle bygninger og vakre beliggenhet. Det at historien allerede var monumentalisert i de materielle bygningene, og at gården hadde fått status som herregård, kan dermed ha virket som utvalgs-kriterier som åpnet både for bevaring i et kulturminneperspektiv og for musealisering.

I neste del beskriver jeg begynnelsen på musealiseringsprosessen av Frogner hovedgård.

4.3 Bymuseet på Frogner

Sitatet nedenfor bringer meg rett inn i kjernen av musealiseringsprosessen og kampen om Frogner hovedgård. I foreningen «Det gamle Christiania»s styremøte argumenterte Holland mot forslaget om borgermesterbolig slik:

Bymuseet er et Faktum og har allerede erhvervet sig en anerkjendt Plads hos Publikum, en hurtig Vekst er at forutse, og man har ikke Ret til at afvise et Krav paa en skikket Bygning. Man kan derfor med Ret slutte at Frogner Gaard om kort Tid ikke er for stor. En ny Bygning vil ikke danne en karakteristisk Ramme om Samlingene. De gamle Bygninger, som findes i Byen, er alle disponeret, de er mindre skikket til Museumsøiemed og vil vanskelig kunne bevares. Frogner er saaledes den eneste Gaard, som der for Alvor kan bli tale om, den synes forutbestemt til dette Bruk, den har alle naturlige Betingelser. Frogner Gaard har krav paa at bli bevaret paa Grund af sin Arkitektur, Historie, Beliggenhet, m. m. Naar dertil foreligger et berettiget Krav til benyttelse som Bymuseet, saa forekommer det indlysende, at denne eneste Anledning til at bevare Frogner i sin gamle Skikkelse, ikke maa lades ubenyttet. (10.01.1910, Dokumenter)

Her identifiserer jeg ved bruk av konteksting-metoden (Asdal, 2012) flere aktører som er sentrale for musealiseringsprosessen. Ifølge aktøren Holland er allerede aktøren Bymuseet et faktum. Som faktum er museet avhengig av sin relasjon til aktøren Frogner hovedgård ved å få benytte gården som lokale. Holland argumenterer med aktøren publikum sin relasjon til museet, og foreningens samlinger, en aktør i relasjon til Frogner hovedgård gjennom krav på plass og

rett til en karakteristisk ramme. Frogner hovedgård agerer gjennom sine kvaliteter og får Holland til å mene at den er forutbestemt til å bli museum og har krav på å bli bevart. For å kunne bli bevart er Frogner hovedgård avhengig av relasjonene til museet og foreningen.

I teorikapittelet 2.3 refererte jeg til Haugen som mener musealiseringsprosessen begynner før selve innlemmingen i museet fordi argumentasjon og forhandlinger om objektet som finner sted før ervervelsen er en viktig del av musealiseringsprosessen (2019, s. 144). Jeg går derfor inn i kildematerialet noen år tilbake i tid og følger Frogner hovedgårds deltakelse i museale praksiser forut for museets åpning.

4.3.1 Et museum blir til

Christiania kommune kjøpte Frogner hovedgård i 1896, og en stund var det planer om å rive bygningene (15.01.1905, Morgenbladet). Gjennom sine mobiliserende kvaliteter tok Frogner hovedgård del i diskusjonene om kulturminner og bygningsvern som foregikk på begynnelsen av 1900-tallet, og ble talt for som verdifull og anerkjent bevaringsverdig. Dette fungerte som viktige utvalgs-kriterier for en musealisering og åpning for Frogner hovedgårds museale tilblivelse.

Holland talte for Frogner hovedgård som bymuseum allerede før han stiftet foreningen «Det gamle Christiania». I januar 1905 sa han at han hadde «Haab om, at det skal lykkes at faa denne efter hans Mening saa særdeles interessante Overlevering fra svundne Tider bevaret i sin oprindelige Skikkelse ... Med en del Reparationer maatte det lade sig at gjøre her at faa et passende Lokale for et eventuelt Museum for Christiania By» (15.01.1905, Morgenbladet).

Holland hadde lenge drevet med oppmåling og tegning av gamle Christianiabygninger. Gjennom sin stilling som tegner og sekretær i en kommunal komité nedsatt av Kristiania formannskap og Norsk Ingeniør- og Arkitektforening, hadde han laget oppmålingstegninger av Frogner hovedgård. Alle tegninger, kart, fotografier og andre gjenstander som komitéen utførte eller ervervet, skulle utgjøre samlingen til et vordende bymuseum (14.01.1904, Aftenposten). På grunn av stopp i bevilgningene ble ikke det kommunale bymuseet til (20.10.1910, Aftenposten).

Gjennom relasjonen til komiteen og en sterk bevaringsiver for det gamle hadde Holland i de første årene av 1900-tallet etablert forbindelser til Frogner hovedgård og idéen om et bymuseum for Kristiania. Det at komiteen ble opphevet, hadde virkning på Holland og var med på å få han

til å stifte den private foreningen «Det gamle Christiania», som på mange måter videreførte den kommunale komiteens oppgaver.

22. desember 1905 ble foreningen «Det gamle Christiania» stiftet. Foreningens formål skulle være «at virke for at vække Interesse for de svundne og gjenværende gamle Bebyggelser i Akersdalen, ligesom at samle Karter, Tegninger, Fotografier, Gjenstande m.v., som illustrerer den gamle By og Omegns Topografi, Kulturhistorie og Udvikling op gennem Tiderne». Dette skulle de gjøre ved å måle opp, tegne og fotografere gamle bebyggelser og lage modeller. Det ble framsatt at foreningens samling burde bli grunnlaget for et fremtidig bymuseum, og at foreningen også skulle virke for bevaring og restaurering av gamle gårder og annet i Christiania og omegn (23.12.1905, Kassett). Det var tid for å verne om det som stod igjen av den gamle bys stilfulle bebyggelse etter jobbetidens raseringsiver, ifølge Holland. Frogner hovedgård med sin park ble nevnt som en av de bebyggelsene som måtte søkes bevart (Desember 1905, Kassett).

Foreningen «Det gamle Christiania»s samling vokste stadig de neste årene og var dermed en medvirkende aktør i forhandlingene om å få lokale til å huse og utstille dem i. Foreningens arbeid for og målsetning om å få lokale på Frogner, med Holland i spissen, ble gjengitt i pressen de neste årene. Takket være Holland hadde interessen for det gamle Kristiania steget, skrev Per Høeg i desember 1907, og hyllet ham både som «Vaabendrager for Kunst og Kultur», «Skjønhedsvogter» og «Konservatoren af Byens Arv». Høeg omtalte allerede foreningens samling som et bymuseum. Gjenstandene som var stuert sammen på fire til fem forskjellige steder i byen var en skatt som snarest burde gjøres levende, tilgjengelig og til glede for publikum. Hollands fortreffelige idé om å innrede Frogner hovedgård til et storslått bymuseum hadde tilslutning fra flere myndige menn. Siden den store festsal uansett stod ubenyttet, kunne den bli en utmerket utstillingssal for bymuseet i noen år framover, mente Høeg (09.12.1907, Ørebladet). Her settes samlingen og dens behov for plass og utstillingsrom i relasjon med Frogner hovedgårds plass- og utstillingskapasitet. Videre legitimeres Hollands idé om Frogner hovedgård som bymuseum gjennom Hollands egen person, tilslutning fra myndige menn og publikums glede av tilgjengeliggjøring av samlingene.

Prosessen med å få innpass på Frogner hovedgård gikk gjennom forhandlinger med kommunen og ble dekket i pressen. På generalforsamlingen i mai 1908 var foreningen ved godt håp om at kommunestyret ville sørge for at foreningens samlinger, som nå omfattet 750 numre, snart kunne bli anbragt på Frogner (31.05.1908, Morgenbladet). Året etter kunne man lese at

samlingen hadde fått en anselig tilvekst og at den omfattet mange ting av kulturhistorisk verdi, «og naar Kommunen forhaabentlig nu til Vaaren bevilger Foreningen et Lokale paa Frogner Gaard, vil Kristiania Borgere kunne glæde sig over, at ogsaa vor By har faaet et til en Begyndelse lidet, men interessant Bymuseum i skjønne og traditionsrige Omgivelser» (15.04.1909, Aftenposten). I et avisintervju (16.04.1909, Dagbladet) sa Holland at foreningen gang på gang hadde søkt kommunen om gratis lokale. Kommunen kunne godt spandere dette med tanke på hva foreningen utrettet, noe byen og dens borgere hadde all grunn til å være takknemlige for. Siden Frogner hovedgård egnet seg fortreffelig og uansett stod ledig, burde foreningen få noen rom der. Holland dro også inn argumenter om hvordan det stod til i andre byer og daler rundt om i landet. Nesten alle hadde sitt eget museum, bare ikke Kristiania.

I et brev datert 15.05.1909 (Bymuseet) til foreningen ble det meddelt at formannskapet hadde samtykket i å overlate havestuen i første etasje i Frogner hovedgård til foreningen. Det ble opplyst om at foreningen «For gamle Kristianiagaarde»s samlinger skulle deponeres der, og inntil videre bestyres av den nye foreningen «Det gamle Christiania». I tillegg hadde kommunen utnevnt statsarkitekt Balthazar Lange til medlem av foreningens styre. Lange var en kjenning av Holland fra da de satt i den tidligere nevnte komiteen sammen. Relasjonene mellom Holland, Lange og Frogner utspilte seg til et trekantdrama som jeg kommer tilbake til senere i analysen.

Etter flere års arbeid med å skaffe lokale til utstilling av de byhistoriske samlingene hadde det endelig lyktes foreningen «Det gamle Christiania» å innta Frogner hovedgård. Men det ene rommet de hadde fått til disposisjon var ikke nok. Til det var samlingen for stor. Dette påpekte Holland ved flere anledninger før museet åpnet. Holland møtte motstand fra det kommunale renholdsverket som stod for driften av eiendommen, i det hans forespørsel om å få leie rommene som lå inntil havestuen ble avslått (14.07.1909, Bymuseet). Dette stoppet ikke Holland, som ganske sikker i sin sak i avisintervju sa «der er ingen Grund til at tvivle paa, at med Tiden vil hele Frogner Gaard gaa over til at blive et Bymuseum» (11.08.1909, Aftenposten).

Samlingen og dens plassmangel kom til å bli en sentral aktør videre i musealiseringen av Frogner hovedgård. Plasskapasiteten i Frogner hovedgård fortsatte å virke og tiltrakk seg aktører som ville fylle den. Leiligheten som avdøde konsul Gade hadde leid i hovedetasjen var disponibel og ettertraktet, ikke bare for et museum, men også andre aktører.

4.3.2 Det nyåpnede museet utfordres

Den 19. august 1909 åpnet foreningen «Det gamle Christiania» sitt bymuseum på Frogner. Foreningens formann uttalte en takk til alle som hadde støttet foreningen og til kommunen som hadde gitt dem havestuen til disposisjon. Museet omfattet bl.a. gamle kart, prospekter over Kristiania og omegn, bilder i byen og forstedene, Oslobebyggelser, byløkker, gårder, forlystelsessteder i byens omegn, og portretter (19.08.1909, Aftenposten).

Førsteborgermester Sofus Arctander komplimenterte foreningens virke og uttalte at den kunne regne med kommunens velvilje. Han håpet at foreningen måtte finne støtte og tilslutning blant borgerne og erklærte deretter museet åpnet (19.08.1909, Aftenposten og 20.08.1909, Aftenposten). I anledning åpningen ble det i avisen uttrykt at det fantes adskillige ting på Folkemuseet og Kunstindustrimuseet som helst burde være i et bymuseum og som det var håp for at med tiden kunne bli overflyttet (19.08.1909, Aftenposten). Førsteborgermester Arctander og Folkemuseet var aktører som snart skulle utfordre bymuseets plass på Frogner og i det hele tatt bymuseets eksistens.

I et brev til foreningens formann ikke lenge etter åpningen skrev Arctander at på vegne av seg selv som person, medlem av foreningen og som førsteborgermester interesserte han seg for foreningen og dens formål. Han foreslo at foreningen burde organisere sin virksomhet innen mer bestemte og spesielle grenser og ikke samle på det samme som Folkemuseet. Han mente at de burde få i stand et makeskifte for å få to likeberettigede, fullstendige museer på hvert sitt område. Dette ville gjøre det økonomisk og plassmessig lettere for begge. Han tok også opp at det var misnøye i formannskapet med navnet foreningen hadde gitt sin samling. «Kristiania Bymuseum» ville gi besøkende inntrykk av at det var en kommunal institusjon, noe det ikke var, og foreslo isteden «Museet gamle Kristiania». Han påpekte også at foreningen kun hadde fått overlatt havestuen, men at Holland hadde begynt å legge beslag på mere plass. «Det var med adskillig vanskelighet, jeg opnaede formandskapets samtykke til overladelse av hasesalen, saa jeg ikke har noget haab om, at det for tiden vil gaa videre indrømmelse» (09.10.1909, Bymuseet).

Her anes det en viss avstandtagen fra kommunens hold til foreningen og museet, og motvilje mot å gi dem plass på den kommunale eiendommen Frogner hovedgård. Kommunen ble en aktør som gjennom sine relasjoner til Frogner hovedgård, foreningen og museet skapte flere

konfliktfylte praksisfelt som motarbeidet musealiseringsprosessen. Disse forholdene skal jeg avdekke når jeg tar for meg borgermesterboligversjonen av Frogner.

4.4 Borgermesterboligen Frogner

Alle erkjender, at Frogner Gaard er et herligt gammelt Bygverk, hvis karakteristiske Stil maa bevares ren og uplettet, – et Bygverk, hvis Ødelæggelse vilde betyde et uerstatteligt Tab. Spørgsmaalet er bare: Hvorledes skal man bedst værne om dette værdifulde Minde fra en svunden Tid? (24.10.1910, Ørebladet)

Frogner hovedgårds anvendelse ble en omstridt kamp som splittet relevante aktører i to hovedleirer. Den ene siden kjempet for museets totale overtakelse, den andre for borgermesterbolig. Den utløsende aktøren for striden var den kommunale eiendomskomité's innstilling om å stille den avdøde konsul Gades leilighet til disposisjon for borgermester Arctander for den samme husleie som Gade hadde betalt (10.01.1910, Dokumenter). Videre identifiserer jeg aktører som mobiliseres for å påvirke utfallet av kampen.

Kommunens eiendomsutvalg, hvor saken har været foredraget, fandt for tiden ikke, at burde træffe nogen bestemmelse i den ansøkte retning, idet utvalget først ønskede, den hele bygning tillikemed uthusene, gennemgaaet av kommunens arkitekt og overslag tilveiebragt over bekostninger ved at sætte bygningerne – med bevarelse af deres gamle Stil i fuld stand – under hensyn til like til ildsikkerheten – og derpaa, i forbindelse med bevilgninger hertil, indhente formandskapets bestemmelse om bygningenes fremtidige anvendelse. (14.07.1910, Bymuseet)

Dette fikk foreningen «Det gamle Christiania» til svar fra magistraten (Arctander) på deres henvendelse om å overdra leieboerens leilighet i første etasje på Frogner hovedgård til museet for en rimelig leie. Foreningen brakte inn brannfaren som et argument for hvorfor Frogner hovedgård ikke burde være bolig og heller overlates til museet. Magistraten mente at museet ennå ikke kom til å trenge mere plass, og argumenterte tilbake mot foreningen med brannfarens Hollands virksomhet utgjorde for bygningene. Foreningen ble bedt om å føre tilsyn med Holland så han ikke la beslag på flere rom enn havestuen og kjøkkenet, eller generte leieboeren. Magistraten ventet også på svar angående forhandlinger med Folkemuseet om et makeskifte.

Gjennom konteksting-metoden (Asdal, 2012) ser jeg i dette brevet at pengebevilgning til å sette bygningene i stand, plass, brannfare og folkemuseet var aktører som argumenter sprang ut fra.

Disse argumentene kom til å bli brukt på begge sider i striden om Frogner hovedgårds anvendelse høsten 1910. Avisdebattene ble preget av Holland som en personifisering av museumsforkjemperne og Arctander av borgermesterboligforkjemperne.

4.4.1 Museumsforkjemperne vs. borgermesterboligforkjemperne

Borgermesterboligforkjemperne argumenterte i pressen for at Frogner hovedgård ikke burde bli museum, men fortsette å være bolig fordi «Der blir en ganske anden Trivsel over Parken og over det Hele, naar, der er Liv og Virksomhed paa den store Gaard, end naar den skal ligge der død og udeltagende, kold ligeoverfor det pulserende Liv, som omgiver den» (18.10.1910, Aftenposten). Det ble også skrevet at gården ville «faa en anden plads i vor bevidsthed og paa en maate ophøre at leve sit liv. Fra at være det gamle ærværdige hus, som har delt slægts sorger og glæder, blir det uvægerlig en kold museumsgaard» (25.10.1910, Tidens Tegn). Denne tanken om at gjenstander dør når de musealiseres refererer Kerstin Smeds til. Hun skriver at gjenstandene kun beholder skyggen av sitt levende bruksliv. De mister det som er selve grunnen for at de ble plukket ut av museet, og får et nytt hinsides liv når de innlemmes i museets offisielle beretning (Smeds, 2007, s. 66-67)

I kildematerialet ser jeg at museumsforkjemperne intensiverte bruken av Frogner hovedgårds kvaliteter for å argumentere mot borgermesterboligforslaget. Samlingenes hurtige vekst og behov for plass fortsatte å virke, sammen med overbevisningen om at det var «ingen anden gammel gaard, som der kan være tale om som bymuseum» (november 1910, Dokumenter) enn Frogner hovedgård. Holland fremhevet det nylig opprettede bymuseet i Skien «der søker sin Like, idet en vakker gammel Herregaard indredes hertil» (16.10.1910, Morgenbladet) som argument for at Frogner hovedgård også burde innredes til dette. Trusselen som en eventuell borgermesterbolig skapte for museet fikk foreningen til å tilby å betale leie for å kunne innta flere rom (13.05.1910, Bymuseet). I utgangspunktet mente foreningen at de burde innvilges dette gratis, siden de ikke mottok annen økonomisk støtte fra kommunen slik andre lokalmuseer så selvfølgelig fikk (01.06.1910, Dokumenter). Holland påpekte mangelen på interesse Christiania kommune viste overfor museet, og stilte spørsmålet «Skal Christiania være den eneste By i Landet, der ikke med Pietet vil værne om og samle paa sine kulturhistoriske Minder?» (16.10.1910, Morgenbladet). For museumsforkjemperne hadde relasjonen mellom en byhistorisk samling og Frogner hovedgård manifestert seg og virket som den eneste riktige anvendelsen av Frogner hovedgård.

4.4.2 Pengebevilgning til besvær

Før avgjørelsen skulle tas om Frogner hovedgård skulle anvendes til borgermesterbolig for førsteborgermester Arctander, skulle det utredes hvor mye det ville koste å sette eiendommen i behørig stand. Statsarkitekt Lange foretok undersøkelsene over hva det ville koste med de nødvendige reparasjonene (28.09.1910, Aftenposten). I avisdebatten argumenterte museumsforkjemperne mot borgermesterboligen med det store beløpet som ble foreslått bevilget. Holland skrev:

Vil nogen for alvor tro, at 18, 000 kroner kan forbrukes paa en gang kun til vedlikehold. Nei! Naar denne store sum er opbrukt, vil der vistnok ikke være meget igjen paa Frogner, som minder om, at gaarden ikke er bygget i – eller i ethvertfal indredet til beboelse i det Herrens aar 1911. (16.10.1910, Dagbladet).

Frykten for at Frogner hovedgårds karakter ville ta skade av moderniseringene ble besvart med beroligende meddelelser i pressen av både Lange, Arctander og avdelingsarkitekt Kloumann. De forsikret om at bygningene ville behandles med den største pietetsfullhet, og at reparasjonene gikk ut på «under streng Bevarelse af Bygningernes Stil og Karakter at sætte den i saadan Stand, at de vil være bevaret mod Forfald for de kommende Tider» (20.10.1910, Ørebladet). Spørsmålet om hvordan Frogner hovedgård best ville bevares, var splittende. Holland motsatte seg det meste som ble foreslått av kommunen av nødvendige utbedringer, og mente at foreningen var mye bedre skikket til å ta vare på Frogner hovedgård som det kulturminnet det var. I foreningen «Det gamle Christiania»s styremøte 10.01.1910 var Brinchmann imot at foreningen skulle søke om å få overta hele Frogner hovedgård. Han mente at foreningen ikke ville make det økonomisk og at gården ville forfalt. Dette avviste Holland blankt og fastslo at «Frogner kan kun bevares som Museum ikke som Leiegaard» (10.01.1910, Dokumenter).

4.4.3 Splittende aktører: plass, Rådhusgt. 19, brannfare og Folkemuseet

Kommunen mente at både borgermesteren og foreningen «Det gamle Christiania» kunne bruke Frogner hovedgård samtidig, men at det kun var en midlertidig løsning det at foreningen hadde fått plass der. Ved å få seks rom i første etasje ville foreningen være sikret i lang tid (16.12.1910, Aftenposten). «Hvis Foreningen skulde trænge mere Rum – ja, den Tid, den Sorg. Det var forresten da rimelig Grund til at henvise Foreningen til den gamle Christianiagaard,

Rådhusgaten 19» (16.12.1910 Morgenbladet). Rådhusgata 19 var en aktør som innehadde mange lignende kvaliteter som Frogner hovedgård og ble av borgermesterboligforkjemperne trukket fram som et mer hensiktsmessig lokale for et bymuseum. Den lå «midt i den gamle bys hjerte», og var «et monument over byens eldste tid» (12.10.1910, Aftenposten). Det ble også minnet om at det var her den forhenværende kommunale foreningen, forløperen til foreningen «Det gamle Christiania», hadde hatt lokale (20.10.1910, Aftenposten).

Av borgermesterboligforkjemperne ble Frogner hovedgårds beliggenhet brukt mot museet. Direktør Hans Aall på Folkemuseet uttalte i intervju med Aftenposten at «et Kristiania Museums Ide ikke tilsiger, at Museet henlægges til denne Gaard, som laa langt, langt udenfor Byen i den Tid, som et Bymuseum skulde give os et Billede af» (22.10.1910, Aftenposten). Han mente at Rådhusgt. 19 som lå innenfor Christian IVs by var bedre egnet. Mot museumsideen trakk han også fram at Frogner hovedgård, som vesentlig var oppført i tømmer og utmuret bindingsverk, var lite ildsikker. Aftenposten spurte han hvordan han stilte seg til Arctanders forslag om et makeskifte mellom Folkemuseet og Bymuseet, og til det svarte han at han hadde grunn til å tro at styret ville stille seg imøtekommende hvis et slikt forslag framkom (22.10.1910, Aftenposten).

Aktørene Rådhusgt. 19, brannfaren og Folkemuseet var kontekster som virket i motsatt retning i Hollands argumenter, til forskjell fra hvordan borgermesterboligforkjemperne brukte argumentene. Frogner hovedgårds beliggenhet i relasjon til Rådhusgt. 19s beliggenhet vevdes sammen for å argumentere for at Frogner hovedgård var bedre egnet som museum enn Rådhusgt. 19. Foreningen «Det gamle Christiania» hadde som formål hele Kristiania og Akersdalens gamle bebyggelse, ikke bare Christian IVs by, så argumentet om at Bymuseet burde ligge i Rådhusgt. 19 kunne dermed avfeies. Det samme kunne brannfaren. Brannfaren var nemlig mye større i Rådhusgt. 19 enn i Frogner hovedgård, da Rådhusgt. 19 lå midt i en tett bebygget bydel, og Frogner hovedgård lå isolert i en større park (25.10.1910, Dokumenter). Risikoen for brann i Frogner hovedgård var enda større hvis den ble brukt som bolig enn som museum (24.10.1910, Ørebladet). Mot Rådhusgt. 19 som museum argumenterte Holland i tillegg til brannfaren med at den gjennom modernisering var «plyndret for al sin charme», at de halvmørke rommene ikke kunne brukes til utstilling og at det var for liten plass der (29.10.1910, Aftenposten). Mot et makeskifte med Folkemuseet hadde Holland tidligere argumentert med at det stred imot foreningens lover. At Bymuseet kun skulle omfatte bilder og resten overlates til Folkemuseet var en haltende tanke, da bilder og bohavet uløselig hang sammen når det skulle

gis en kulturhistorisk illustrasjon av utviklingen. At Kristianias bymuseum skulle stå i en særstilling i forhold til andre lokalmuseer, som den eneste by i landet som ikke skulle ha et bymuseum av hensyn til Folkemuseet, måtte jo når det tenkes logisk bortfalle av seg selv, ifølge Holland (29.03.1910, Copibog, s. 66-69).

4.4.4 Borgermesterboligen taper støtte fra borgermesteren

Frogner hovedgårds virkningskraft fikk aktørene Holland og Arctander til å bli uvennlig innstilt overfor hverandre. Arctander måtte forsvare seg mot det museumsforkjemperne kalte borgermesterens «Trang til at residere i det gamle Patricierhjem» og den «romantiske og kokette plan om at gjøre Frogner hovedgaard til “førsteborgermesterens sæde”» (08.11.1910, Dokumenter). Han måtte forsikre motstanderne om at han kun hadde svart på en henvendelse fra eiendomsutvalget (16.12.1910, Morgenbladet) og «erklæret mig villig til at tilflytte den istandsatte Leilighed for samtidig at have ansvarlig Tilsyn med Bygningernes Behandling og med Eiendommen mod at betale samme Leie som den tidligere Leier» (20.10.1910, Ørebladet). I samme vending benyttet Arctander seg av muligheten til å si at «Efter den Erfaring, man hidtil har havt, byder Hr. Holland ingen Garanti for Ivaretagelsen af Kommunens og Almenhedens Tarv paa Frogner. Hans Force er en Iver og Paagaanighed som Samler af alskens gamle Ting, der grændser til Mani» (20.10.1910, Ørebladet). Til denne «elskværdige Omtale af min Person og mit Arbeide» (22.10.1910, Ørebladet) svarte Holland at Arctanders ubeherskede personlige angrep på ham kom av Arctanders opphisselse ved å føle seg bremsset i sine planer om Frogner hovedgård.

Striden fikk Arctander til å si i bystyremøtet 15.12.1910 angående bevilningene til reparasjon av Frogner hovedgård og dens anvendelse at «av hensyn til urolige sjæle vil jeg henstille, at man sætter den nuværende førsteborgermester ut av betragtning under drøftelsen av saken» (16.12.1910, Intellig.). I møtet ble det også uttalt at Frogner hovedgård hverken burde være borgermesterbolig eller en museumsbygning, «men vel et Museum utstyrt i Overensstemmelse med sit oprindelige Formaal» (16.12.1910, Morgenbladet). I tillegg burde kommunen selv beholde Frogner hovedgård til festleilighet, ble det sagt (16.12.1910, VG). I og med at spørsmålet om Frogner hovedgårds anvendelse var så vidtrekkende både i finansiell og kulturell henseende ble det bestemt at saken ikke kunne overlates til formannskapet, men burde avgjøres av bystyret (16.12.1910, Morgenbladet).

I foreningen «Det gamle Christiania»s årsberetning for 1910 står det at «Saken fik det Utfald at Kommunestyret i møte 15 December 1910 tog bestemt Afstand fra Planen om Borgermesterbolig, ligesom der ved samme Anledning blev udtalt, at Foreningen iethvertfald var tiltænkt 6 nye Rum i Bygningen» (1910, Dokumenter). Men Bymuseets triumf på Frogner hovedgård var ennå ikke sikret. Pengebevilgningen til oppussing av bygningene var en trussel som kom til å ha konsekvenser både for Hollands tilværelse på Frogner hovedgård og foreningen «Det gamle Christiania»s eksistens.

4.5 Det museale faktum Frogner hovedgård

«The capacity to transform something into a museum subject and object is not the only potent idea that shapes the house museum: ‘museumization’ is often an act of rescue and redemption», hevder Linda Young (2007, s. 59). Ønsket om å redde bygningen førte til at musealiseringsprosessen av Frogner hovedgård ble innledet ved at Holland og foreningen «Det gamle Christiania» fattet interesse for den. Christensen skriver at kulturminnevernet bar preg av å være en redningsaksjon av minnene fra førindustriell tid (2011, s. 73). Kampen for bevarelse av kulturminnet drev prosessen videre slik at Frogner hovedgård etter hvert kom ut stabilt, både som museumsbygning og museumsgjenstand.

Som jeg forklarte i teorikapittelet 2.3 handler musealisering om konstruksjonen av museumsgjenstander (Grahn, 2006, s. 66), hovedsakelig gjennom utvalgs- og institusjonaliseringsprosessen (ibid. s. 42). I denne oppgaven har jeg tatt for meg konstruksjonen av et museum. Jeg har analysert hvordan Frogner hovedgård ble utvalgt, argumentert for og forhandlet om i sin museumsetableringsfase. Jeg har også analysert starten på institusjonaliseringen, hvordan foreningen «Det gamle Christiania» og Holland forvandlet Frogner hovedgård ved å innta den med sine samlinger og underkastet den et museums logikk. Musealisingen førte til at Frogner hovedgård etter hvert opphørte å være bolig, og dermed ble tildelt en ny identitet. Imidlertid ble museets logikk for hvordan Frogner hovedgård burde gjøres stadig utfordret, noe som hadde innvirkning på den videre institusjonaliserings- og musealiseringsprosessen.

Frogner hovedgårds tilstand fordret at det ble gjort noe for å sikre den mot forfall. I relasjon med oppussingsarbeidet satt i gang av kommunen under ledelse av statsarkitekt Lange oppstod det et spenningsfelt som førte til at relasjonen mellom Holland og Frogner hovedgård ble brutt.

4.5.1 Trekantdramaet Frogner – Holland – Lange

Bystyret bevilget 12 000 kr. til utvendig vedlikehold av Frogner hovedgård 15. desember 1910. Arbeidet med de nødvendige utbedringene og reparasjonene ble påbegynt våren 1911. Det viste seg at det var i siste liten, da gården var i dårlig stand. Innvendig istandsettelse var like påkrevet som den utvendige. Spørsmålet om hvorvidt Frogner hovedgård skulle bli borgermesterbolig eller overlates til Foreningen «Det gamle Christiania», hadde imidlertid skapt så stor splid og røre i bystyret at det endte med at bevilgning til innvendig reparasjon ble utsatt. Siden de innvendige deler av bygningen var i en så mislig forfatning, kom det kommunale eiendomsutvalg fram til at det ville være praktisk å også reparere dette nå som arbeidere uansett var i gang med utsiden av Frogner hovedgård. Utvalgets flertall var for at det ble innredet til bolig enten til førsteborgermesteren eller en annen kommunal funksjonær, da bygningen ikke hadde godt av å stå ubebodd. Videre overlatelse av bygningen til foreningen mente de at ikke var anbefalelsesverdig (20.06.1911, Aftenposten).

Borgermesterboligen, som foreningen «Det gamle Christiania» hadde avskrevet i sin årsberetning, viste seg fortsatt å være en trussel mot museets ekspansjon og foreningens museumsversjon av Frogner hovedgård. Da debatten om borgermesterboligen tok til høsten 1910 hadde Holland skrevet denne advarselen mot modernisering:

Naar der derfor nu officielt bebudes, at den gamle ærværdige Frogner Gaard skal underkastes reparationer, der vil andrage til 10, 20 kanske 30 Tusinde Kroner, da maa Byens Borgere vaagne til Protest, mod at ogsaa dette Mindesmerke ødelægges for os. Et eneste Mindesmerke maa da Byen have raad til at beholde uden «Restaurering» og Vandalisme. Lad Foreningen «Det gamle Christiania» faa overladt Gaarden, og lad ikke Byens forskjellige moderne Væsener (Arkitekt og Ingeniørkontorer) ødelegge den med store Omkostninger og anbringe nye Take, Vægge, nye Vinduer, Døre, elektrisk Lys, ny fersk glinsende Maling overalt, Tapeter, Linoleum, Asfaldt, Sanitas Badeindretninger og Heiseindretninger, Ventilhuller og Ringeledninger, osv. og tilsidst hel ny Indredning. (September 1910, Dokumenter)

I juni 1911 uttrykte Holland at denne planen, om å forandre hele gården og gi den helt ny innredning, var kommet fra magistratens 1ste afdeling (Arctander) og kommunearkitekten (Lange) (20.06.1911, Ørebladet). Gjennom innlegg i Ørebladet juni og juli 1911 utspilte det seg et munnhuggeri over Frogner hovedgård mellom Holland og statsarkitekt Lange. Lange tok

til motmæle mot Holland og skrev at dette var sludder som stod i et meget sørgelig forhold til sannheten. I innstillingen hadde Lange skrevet at ingenting måtte gjøres som kunne forandre bygningens karakter. «...min Person og mit Arbeide virker paa ham paa samme Maade, som det bekjendte røde Klæde virker pa Intelligensen i en spansk Tyrefegtning», skrev Lange om Holland. Så henviste han til da tårnet på Akershus skulle ombygges og Hollands protest mot å erstatte det råtne treverket med nytt. Det var «ingen Tvil om, at baade Akershus og Frogner Gaard vilde ha meget ondt af en Behandling a la Holland» (26.06.1911, Ørebladet).

Holland hadde protestert mot nedrivning av noen av uthusene. Han skrev at Lange med virtuositet hadde bevist bygningenes verdiløshet for å få dem jevnet med jorden. Hele anlegget måtte selvfølgelig bli stående, ellers «ødelægger man det Herregaardsanlæg, som er overladt fra Fortiden, og som vi vil have bevaret» (20.06.1911, Ørebladet). Han skrev også at «hvis det er Pietet at jevne gamle Bygninger med Jorden og bevare Tomten, de har staaet paa, saa behøves der vist ikke at drives noget Arbeide for Fortidsminders Bevaring» (05.07.1911, Ørebladet). Lange svarte «Oprigtig talt, Hr. Holland, var det ikke ligesaa greit med det samme at beskyldde mig for at ville rive hele Frogner Gaard. Da fik vi rent Bord, og saa kunde De faa Ro til at tænke paa andre Ting – mere nyttige» (26.06.1911, Ørebladet). I disse kommentarene vises uttrykkelig hvordan Frogner hovedgårds materielle bygninger hadde virkning på Holland og Lange. Hadde ikke bygningene eksistert ville ikke denne relasjonen mellom Holland og Lange oppstått og utspilt seg til en slik debatt gjennomsyret av hånlig personlige angrep.

Holland var overbevist om at den eneste måten Frogner hovedgård kunne bevares på var ved å overlate den til Bymuseets samlinger. «Ved denne Plan vil dette interessante Kulturminde, reddes og virkelig helt bevares for Efterslægten – der gives neppe nogen anden Maate at redde det paa» (November 1910, Dokumenter). Hollands iver og pågåenhet for å få monopol på Frogner hovedgård og dens bevarelse førte til at han skaffet seg motstandere som ønsket han vekk derfra. Christensen skriver at konflikten mellom fagmiljøet og politikere i synet på kulturminner har vært et gjennomgangstema (2011, s. 90). Kulturminnevernet ble muligens sett på som en heftelse, noe som hemmet framskrittet (Christensen, 2011, s.73). Både førsteborgermester Arctander og statsarkitekt Lange så på Holland som en heftelse.

Brev fra både magistraten (Arctander) og Kristiania Stadsarkitektkontor (Lange) til foreningen våren 1911 røper at de så seg lei av hvordan Holland tok seg til rette utover det foreningen var innvilget på Frogner hovedgård (22.05.1911, Bymuseet). I et brev til magistraten 29.06.1911 forsvarte foreningens formann, Jacob Woxen, Holland mot Langes beskyldninger angående

Hollands innblanding i arbeidene på Frogner hovedgård. Lange hadde skrevet at Holland generte og utskjelte på det groveste både formannen og folkene og sinket arbeidet i høy grad. Lange hadde konkludert med at «Museets Konservator maa nægtes at ha Kontor på Hovedgaarden og Museet stænges, saalænge Utbedringsarbeidene varer» (29.06.1911, Bymuseet)

Holland mistet også etter hvert tillit internt i foreningen «Det gamle Christiania», og han kom i konflikt med styret. Flere forhold som særlig ble avdekket sommeren 1911 førte til at han i september ble tvunget til å søke avskjed fra sin stilling som konservator og kasserer i foreningen (14.09.1911, Bymuseet). Til Dagbladet begrunnet han avskjeden med at «Det nytter ikke at arbeide for vore mindesmerker her i Kristianiadalen. Slikt arbeid møter altfor megen motstand her. Og det ikke mindst fra myndigheternes side. Jeg behøver i denne forbindelse bare at minde om kampen om Frogner gaard, saa har enhver paa det rene, hvordan stillingen er her i byen» (22.10.1911, Dagbladet).

4.5.2 Stabiliseringen av museet på Frogner hovedgård

Kommunens boligforslag og statsarkitektens reparasjoner var gjennom sine hemmende krefter i musealiseringsprosessen med på å forme hvordan Frogner hovedgård skulle komme ut som et musealt faktum. Disse kreftene førte blant annet til at relasjonen mellom Frogner hovedgård og Holland ble brutt. Bruddet gjorde at nettverket som Frogner hovedgård inngikk i endret seg. Nettverksentiteten Frogner hovedgård ble skjøvet i en ny retning, og brakte den inn i nye forhandlinger.

I 1912 ble Stian Herlofsen Finne-Grønn tilsatt som konservator for foreningen «Det gamle Christiania» og for museet. Han tok over som hovedaktøren i den videre musealiseringen av Frogner hovedgård. Under Finne-Grønn overtok Bymuseet etter hvert hele hovedbygningen. Den siste «erobring», som det står i Byminner (Oslo Museums tidsskrift), var da den store festsalen ble stilt til disposisjon i 1918 (Boye og Wichstrøm, 1985, s. 19).

Man skulle tro at med «erobringen» var museet på Frogner hovedgård stabilt. Dette til tross, uttrykte borgermester Arctander i 1919 at «Collettgaarden er efter gjenopførelsen her tænkt anvendt til lokaler for «Gamle Christiania»s museum, som allerede har lagt beslag paa alt disponibelt rum paa Frogner herregaard» (16.01.1919, Aftenposten). Det var nemlig ønskelig å

ha Frogner hovedgård fri til disposisjon for kommunen. Kampen var enda ikke over i 1919 – Frogner hovedgård var fortsatt en ustabil nettverkentitet.

Gjennom musealiseringsprosesser stabiliseres objekter og blir til museale fakta (Haugen, 2020, s. 11). I dag tenker vi det som selvfølgelig at Frogner hovedgård er tilholdsstedet til Bymuseet. I tillegg til å være en museumsbygning er Frogner hovedgård et musealt objekt som fungerer som historisk vitnesbyrd. Det er et musealt faktum, stabilt og endelig. Gjennom museets institusjonalisering har Frogner hovedgård blitt iscenesatt og allment offentliggjort. Mitt kildesøk var for snevert til å avdekke når Frogner hovedgård ble et musealt faktum. Transformerings- og stabiliseringsprosessen av Frogner hovedgård til museum tok lang tid. Jeg har imidlertid fått perspektiver på hvordan faktaproduksjonen foregikk gjennom analysen av aktørene og kreftene som var i sving i løpet av museets etableringsfase på Frogner hovedgård, og at dens museale tilblivelse ikke var en selvfølge.

5 Konklusjon

Denne oppgaven har handlet om musealisering av herskapelige hjem. Innledningsvis påpekte jeg det bemerkelsesverdige i at begrepet *herregård* i dag benyttes om langt flere typer herskapelige hjem enn hva ordet opprinnelig favnet om, nemlig den adelige setegården. Jeg var nysgjerrig på om denne altereringen av begrepet herregård kunne spores tilbake til prosessen herskapelige hjem gjennomgikk da de ble musealisert, og formulerte problemstillingen: Hvordan har herskapelige hjem blitt musealisert, og hvilken rolle har museene hatt i å gjøre dem til herregårder?

For å besvare problemstillingen analyserte jeg Frogner hovedgårds museale tilblivelse. Jeg tok utgangspunkt i tekstlig kildemateriale fra arkivet i Oslo Museum, og ved hjelp av aktørnettverksteori skrev jeg fram Frogner hovedgårds tidlige museumshistorie 1905 – 1911. Samtidig som jeg analyserte prosessen Frogner hovedgård gjennomgikk for å bli museum og kulturminne, undersøkte jeg om herregårdsbegrepet kunne ha blitt vedheftet gården som del av museale praksiser tilknyttet musealiseringsprosessen.

Før ting eller fenomener stabiliseres og får status som fakta gjennomgår de ulike prosesser. Disse prosessene utspiller seg innenfor nettverk, og fenomener skapes i praksisene som oppstår i relasjonene mellom aktører i nettverket. Hensikten med ANT er å avdekke hvordan fakta konstrueres og vise at visse versjoner av virkeligheten fremmes framfor andre. Analysen av Frogner hovedgårds musealiseringsprosess organiserte jeg rundt fire versjoner: kulturminnet Frogner hovedgård, Frogner herregård, Bymuseet på Frogner og borgermesterboligen Frogner. Deretter diskuterte jeg den videre stabiliseringen av det som skulle bli det museale faktumet Frogner hovedgård. Jeg har vist at Frogner hovedgård, en ikke-menneskelig aktør, hadde virkningskraft på de andre aktørene den stod i relasjon til i nettverk, at den tok del i flere samtidige praksiser og ble forhandlet om i flere samtidige versjoner.

I kapittel 4.1 beskrev jeg Frogner hovedgårds kvaliteter jeg hadde sporet opp i kildematerialet, og forklarte hvordan Frogner hovedgård gjennom sin materialitet var virksom. Jeg så kvalitetene i sammenheng med kulturminnevernstenkingen på begynnelsen av 1900-tallet og forklarte hvordan Frogner hovedgård ble ansett å være verdifull og derfor talt for som kulturminne. I 4.2 tok jeg utgangspunkt i Frogner hovedgårds historie for å forklare hvordan Frogner kunne ha blitt en herregård. Jeg fant ut at den ikke ble transformert til en herregård som følge av museale praksiser, og at herregårdsbegrepet må ha blitt vedheftet gården tidligere. Jeg

konkluderte med at Frogner herregård framstod som en stabil nettverksentitet på begynnelsen av 1900-tallet, men at jeg gjennom mitt kildesøk ikke kunne avdekke hvordan stabiliseringen av versjonen hadde foregått. Imidlertid fikk jeg en forståelse for hvordan Frogner herregård virket på sine omgivelser, og hevdet at denne versjonen lå til grunn for at Frogner hovedgård ble kulturminne og museum. I 4.3 tok jeg for meg begynnelsen av Frogner hovedgårds musealisering. I kildene fant jeg at arkitekt Fritz Holland foreslo å gjøre Frogner hovedgård til museum i 1905, og at dette kan ha vært starten på forhandlinger og argumentasjon som i 1909 førte fram til at foreningen «Det gamle Christiania» fikk overlatt havestuen til sine byhistoriske samlinger av kommunen. Jeg identifiserte her de første aktørene som kom til å yte motstand mot den videre musealiseringsprosessen av Frogner hovedgård. I 4.4 undersøkte jeg borgermesterboligen, og kartla flere aktører som virket splittende i forhandlingene om den videre anvendelsen av Frogner hovedgård. Blant involverte aktører var foreningen «Det gamle Christiania», samlingene, plass, Holland, førsteborgermester Arctander, statsarkitekt Lange, pengebevilgning til reparasjon, Rådhusgt. 19, brannfare og Folkemuseet. Etter hvert ser det ut til at museumsversjonen knyttet seg sterkere allianser i nettverket og at borgermesterboligen fortregtes. I 4.5 viste jeg at forhandlingene om hvordan Frogner hovedgård skulle gjøres vedvarte, og diskuterte at stabiliseringen av det museale faktumet Frogner hovedgård tok lang tid og i utgangspunktet ikke var en selvfølgelighet.

Som utgangspunkt for denne oppgaven hadde jeg en hypotese om at museale praksiser kunne omforme herskapelige hjem til herregårder, siden museer bedriver transformerings- og stabiliseringsprosesser. Musealiseringsprosesser kan nemlig endre gjenstander og fenomeners kulturelle identitet. Siden museene har en autoritativ stilling når det kommer til å produsere historie og skape sannheter, ønsket jeg å undersøke om herregården Frogner var et musealt konstruert kunnskapsobjekt.

Jeg fant ut at Frogner herregård ikke var et musealt faktum. I stedetfor viste det seg at Frogners herregårdsstatus allerede var etablert, og heller fungerte som en åpning og et utvalgs-kriterium for å gjøre Frogner hovedgård både til kulturminne og museum. Musealisingen ble begrunnet i kulturminnet, og kulturminnets bevarelse, gjennom musealisingen, styrket kulturminnet. De tre versjonene, herregården, kulturminnet og museet, kunne eksistere side om side fordi de ikke var motstridende og utelukket hverandre. Borgermesterboligversjonen, derimot, var ikke forenlig med museumsversjonen på grunn av museets krav om total overtakelse. Muligens kunne borgermesterboligen vært forenlig med både herregården og kulturminnet. Hadde

Frogner hovedgård fortsatt å være bebodd, ville den vedvart å være et hjem, slik herregården hadde vært. Modernisering til bolig ville ikke vært motstridende til kulturminnet, siden Frogner hovedgård ikke hadde blitt fredet etter bygningsvernsloven enda, og det derfor ikke hadde blitt lagt føringer for hvordan restaureringer og reparasjoner av kulturminner burde foregå. Moderniseringene ville derimot fått konsekvenser for hvordan Frogner hovedgård ville blitt oppfattet og behandlet som kulturminne senere. Borgermesterboligversjonen ble beseiret av museumsversjonen som et resultat av harde forhandlinger og forskyvninger innenfor nettverket. Mens museet styrket sin posisjon, tapte borgermesterboligen støtte i den grad at den til slutt ble fortrent. Innenfor nettverket var museet mer kompatibelt med herregården Frogner og kulturminnet Frogner hovedgård enn det borgermesterboligen var. Ved å utfordre museet var imidlertid borgermesterboligversjonen i høy grad med på å forme Bymuseets videre utvikling og eksistens på Frogner hovedgård, selv om borgermesterboligen ikke ble til.

Om enn ikke versjonen Frogner herregård ble skapt gjennom museale praksiser, har den som kunnskapsobjekt blitt videreført og videreformidlet av museumsansattes arbeid. I senere tid har museet satt spørsmålsteget ved Frogner hovedgårds herregårdsstatus, og herregården har blitt en ustabil nettverksentitet. Dette viser at objekter også destabiliseres gjennom musealiseringsprosesser. Som Latour hevder, er ikke ting nøytrale og objektive, men prosessuelle, og fortsetter å forandre seg også etter at de tilsynelatende har nådd sin stabile form. De er hybrider, som skapes og stadig omformes i møter med mennesker. At det foreslås at Frogner hovedgård ikke lenger skal være en herregård, er også en del av museets kunnskapsarbeid med å skape museale fakta, slik at Frogner hovedgård skal kunne fungere som historisk vitnesbyrd. Hjemdahl (2015) skriver om *korrigering av museale fakta*, og Haugen (2020) har introdusert begrepet *remusealisering*, for å vise at museumsgjenstander og museer kontinuerlig kan endres og ta til seg nye trekk. De viser at musealiseringsprosessene ikke nødvendigvis stopper selv om noe tilsynelatende er ferdig musealisert. Mens korrigering av museale fakta og remusealisering innebærer å erstatte eller tilføre noe, mener jeg at destabilisering viser til at noe tas vekk uten å bli substituert. Destabiliseringen som skjer når for eksempel herregårdsbegrepet fjernes fra herskapelige hjem, vil jeg hevde er enda et aspekt ved musealiseringsprosesser som bør undersøkes.

Museet på Frogner hovedgård har vært et bymuseum siden det ble etablert, og har aldri offisielt blitt kalt herregårdsmuseum. Bymuseet presenterer hovedbygningen som et hjem og formidler herregårdskultur, og har således likheter med andre herskapelige hjem som presenteres som

herregårdsmuseer. Utfra funnene i min oppgave vil jeg konkludere med at fenomenet *herregårdsmuseum* mest sannsynlig har oppstått som følge av at museer har inntatt herskapelige hjem som i samtiden ble oppfattet som herregårder av allmenheten, kanskje også kategorisert slik av arkitekter og kunsthistorikere i et kulturminnevernsperspektiv. Å nå skulle fjerne seg fra begrepet fordi det blir løftet fram at det ikke er korrekt i forhold til hva herregårdsbegrepet opprinnelig betød på 1600-tallet, betyr å på nytt skulle alterere begrepets innhold og destabilisere allerede etablerte museale fakta. Dette viser at fakta skapes og omformes, at fenomener ikke er nøytrale og objektive, men blir til i samhandling med mennesker. Jeg finner det passende å avslutte refleksjonene rundt museale fakta med et sitat av Grahn om historieproduksjon, som viser til at begrepet er langt mer nyansert enn den stabiliteten og stillstanden *fakta* signaliserer: «Berättelser om historien är alltid konstruktioner och bör lika lite som museala fakta betraktas som ”sanningar” om för alltid fastställda skeenden. Historiska narrativ är oftast resultat av en mängd förhandlingar om betydelse som försiggått mellan många olika aktanter» (2006, s. 417).

I denne oppgaven har jeg undersøkt når, hvordan og hvorfor Frogner hovedgård gikk fra å være levende anlegg til å bli et kulturminne og museum. Å studere overgangen fra levende anlegg til museum, eller herregårdenes musealiseringsprosesser, var en del av det Herregårdsnettverket ønsket å gjøre i sitt museologiske forskningsprosjekt 'Opphøyet og oversett – herregårdsmuseets plass i den norske erindringstopografien'. De ønsket også å undersøke hvordan begrepet *herregårdsmuseer* har oppstått, hva det inneholder og innebærer. Det skal bli interessant å lese hva Herregårdsnettverket legger fram når det gjelder defineringen av hva herregårdsmuseer som museumstype skal innebære, og hva de tenker om bruken av begrepet på anlegg som ikke opprinnelig har vært adelige setegårder. Er det hensiktsmessig å føre herregårdsbegrepet tilbake til sin opprinnelige betydning, eller bør den allmenne oppfatningen og assosiasjonen til herregård folk har i dag få leve videre?

I løpet av arbeidet med denne oppgaven dukket det opp en del spørsmål som jeg ikke har kunnet gå nærmere inn på, men som ved en senere anledning kunne være av interesse å undersøke for å forstå de norske herregårdene og herregårdsmuseene bedre.

Når det kommer til Frogner hovedgård, var kildesøket mitt for snevert til å avdekke når den ble et tilsynelatende stabilt museum. Det hadde vært interessant å avdekke hvilken virkning herregårdstatusen hadde i den videre institusjonaliseringsprosessen av museet, og i museets formidling av Frogner hovedgård videre fram til i dag. Hvor langt tilbake i tid Frogner

hovedgård har vært en herregård, og hvordan forhandlingene for å gjøre den til en herregård foregikk, er også interessante spørsmål. Disse spørsmålene er også overførbare når det kommer til herregårdsmuseer som ikke har vært adelige setegårder. Det ville også vært spennende å spore opp begrunnelser for hvordan og hvorfor disse museene valgte å presentere seg som herregårdsmuseer, hvordan de videre har forholdt seg til begrepet, og eventuelt hvorfor de har valgt å gå bort fra å kalle seg herregårdsmuseum i senere tid.

Når det gjelder herregårdsbegrepets inkludering av andre anlegg enn adelige setegårder, hadde det vært interessant å avdekke hvordan denne utviklingen skjedde. Hadde handelspatrisiatet en aristokratisk selvforståelse, og mente de derfor at lystgårdene de bygde var herregårder? Eller var det allmennheten som ikke skilte mellom de rike, og dermed oppfattet alle staselige eiendommer som herregårder? Hvordan brukte og forholdt akademikere seg på 1800- og begynnelsen av 1900-tallet til herregårdsbegrepet? Var Coldevin den første som advarte mot at herregårdsbegrepet ble «misbrukt» i 1950?

Kategoriseringspraksisene i kulturminnevernet hadde det også vært interessant å gå nærmere etter i sømmene. Kan arkitekter og kunsthistorikerens framstillinger ha bidratt til at flere bygninger har blitt herregårder? Ble herregårdsbegrepet forvandlet og stadfestet til å handle om bygningstyper som del av deres praksiser, eller hadde denne forvandlingen allerede skjedd?

Som jeg skrev i kapittel 3.1.1 har det vært hevdet at husmuseer har vært lite forsket på fordi de ikke er gjenstand for nyskapning. Alle de ovennevnte spørsmålene viser imidlertid at det finnes mange ubesvarte spørsmål rundt museer i herskapelige hjem som er interessante å forske videre på. Å få dette grunnlaget på plass, mener jeg vil være svært fordelaktig i det videre arbeidet med å avklare herregårdsmuseene som museumstype i Norge i dag.

Litteraturliste

- Amundsen, A. B. (2019). Reformation, Manors and Nobility in Norway 1500-1821. I Boeskov, S., Finch, J. og Frausing, M. (Red.). *Estate Landscapes in Northern Europe* (s. 233-270). Aarhus: Aarhus University Press.
- Amundsen, A. B. og Brenna, B. (2010). Museer, kritisk museologi og tverrfaglige museumsstudier. I Rogan, B. og Amundsen, A. B. (Red.), *Samling og museum. Kapitler av museenes historie, praksis og ideologi* (s. 9-26). Oslo: Novus forlag.
- Asdal, K. (2012). Contexts in Action – And the Future of the Past in STS. *Science, Technology, & Human Values*, 37(4), 379-403.
- Barad, K. (2003). Posthumanist performativity. Toward an understanding of how matter comes to matter. *Signs* 28(3), 801-831.
- Berkaak, O. A. (2013). Musealisering. I Amundsen, K., Berkaak, O. A. og Maartman, C. (Red.), *I skyggen av nasjonen: musealiseringen i Akershus* (s. 9-22). Oslo: Akademika forlag.
- Boeskov, S., Finch, J. og Frausing, M. (Red.). (2019). *Estate Landscapes in Northern Europe*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Boye, E. og Wichstrøm, A. (1985). Byens museum gjennom 80 år. *Byminner*, 2(3), 11-37.
- Brattli, T. (2013). Kulturminne som samhandlingsrom. Mellom interesse, tid og materialitet. I Swensen, G. (Red.), *Å lage kulturminner: hvordan kulturarv forstås, formes og forvaltes* (s. 27-42). Oslo: Novus.
- Brenna, B. (2011). Materielle forbindelser: En natursamlende biskop og hans ordning av verden. I Naguib, S.-A. og Rogan, B. (Red.), *Materiell kultur og kulturens materialitet*. Oslo: Novus forlag.
- Butler III, P. H. (2002). Past, present, and future: The place of the house museum in the museum community. I Donnelly, J. F. (Red.), *Interpreting Historic House Museums* (s. 18-42). Lanham, Maryland: AltaMira Press.
- Christensen, A. L. (2011). *Kunsten å bevare: om kulturminnevern og fortidsinteresse i Norge*. Oslo: Pax.
- Coldevin, A. (1950). *Norske storgårder: 1*. Oslo: Aschehoug.
- Daae, L. (1891). *Det gamle Christiania: 1624-1814*. (2. utgave). Christiania: Cappelen.
- Dansk Center for Herregårdsforskning. *Hvad er en herregård?* Hentet 23.10.2020 fra <https://www.danskeherregaarde.dk/historisk/hvad-er-en-herregaard>

- Damsholt, T og Simonsen, D. G. (2009) Materialiseringer. Processer, relationer og performativitet. I Damsholt, T., Mordhorst, C. og Simonsen, D. G (Red.), *Materialiseringer: nye perspektiver på materialitet og kulturanalyse* (s.9-39). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Eriksen, A. (2009). *Museum: en kulturhistorie*. Oslo: Pax
- Fett, H. (1906). *Gamle norske hjem: hus og bohove*. Kristiania: Norsk Folkemuseum.
- Fett, H. (1949). *På kulturvernets veier. Erindringer*. Oslo: Gyldendal.
- Gårdvik, M. og Klausen, A. K. (2018). Tre røde toppluer. *Norsk museumstidsskrift*, 4(2), 94-112.
- Grahn, W. (2006). *Känn dig själf: Genus, historiekonstruktion och kulturhistoriska museirepresentationer* (Avhandling). Linköping: Institutionen för Tema, Linköpings universitet.
- Haraway, D. (2008). *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Haugen, B. S. H. (2019). Museet som aldri ble til – et bidrag til de regionale folkemuseenes tilblivelser. *Norsk museumstidsskrift*, 5(2), 141-155.
- Haugen, B. S. H. (2020). Bygdetun – museum, musealisering – remusealisering. *Norsk museumstidsskrift*, 6(1), 7-23.
- Herregårdsnettverket. *Om nettverket*. Hentet 19.10.2020 fra <http://herregaardsnettverket.no/om-nettverket/>
- Hjemdahl, A.-S. (2013). Da motedrakt ble historie i Kunstindustrimuseet, -om å etablere kunnskap med ting. *Heimen*, 50, 215-229.
- Hjemdal, A.-S. (2015). Hva gjør gjenstandsbiografien? – refleksjoner rundt en brokadekjole og dens tider. I Kjus, A., Skåden, K. og Telste, K. (Red.), *Kulturgjenstander og gjenstandskultur* (s. 13-42). Trondheim: Museumsforlaget.
- Holme, J. (2005). *Kulturminnevern: lov, forvaltning, håndhevelse: B.1*. Oslo: Økokrim Kultur- og kirke departementet. (2009). *Framtidas museum – Forvaltning, forskning, formidling, fornying*. (St.meld. nr. 49 (2008-2009)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-49-2008-2009/id573654/?ch=1>
- Latour, B. (1987). *Science in action: how to follow scientists and engineers through society*. Milton Keynes: Open University Press.
- Latour, B. (2005a). From Realpolitik to Dingpolitik. Or how to make things public. I Latour, B. og Weibel, P. (Red.), *Making Things Public. Atmospheres of Democracy*. Cambridge, MA: MIT Press.

- Latour, B. (2005b). *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-network-theory*. Oxford: Oxford University Press
- Law, J. (2004). *After Method, mess in social science research*. New York: Routledge.
- Law, J. (2010). The materials of STS. I Hicks, D. og Beaudrey, M. C. (Red.), *The Oxford Handbook of Material Culture Studies* (s. 171-186). Oxford: Oxford University Press.
- Lokalhistoriewiki. (2019, 6. juli). *Herregård*. Hentet 19.10.2020 fra <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Herregard>
- Maurstad, A. og Hauan M. A. (2012). Universitetsmuseenes gjøren. I Hauan M. A. (Red.), *Museologi på norsk: universitetsmuseenes gjøren* (s. 13-32). Trondheim: Akademika forlag.
- Mol, A. (2002). *The body multiple: ontology in medical practice*. Durham: Duke University Press.
- Pedersen, R. (2010). De norske museene får sin form. Utviklingen 1830-1950. I Rogan, B. og Amundsen, A. B. (Red.) (2010). *Samling og museum. Kapitler av museenes historie, praksis og ideologi* (s. 41-60). Oslo: Novus forlag.
- Roede, L. (2012). *Frogner hovedgård: bondegård, herskapsgård, byens gård*. Oslo: Pax
- Smeds, K. (2007). Vad är museologi?. *RIG, Kulturhistorisk tidskrift*, 90(2), 65-81.
- Sørensen, E. (2002). *Adelens norske hus. Byggevirkksomheten på herregårdene i sørøstre Norge 1500-1660* (Avhandling). Oslo: Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Vagnone, F., Ryan, D. og Cothren, O. (2015). The Anarchist Guide to Historic House Museums. *The Public Historian*, 37(2), 97-111.
- Wikipedia. (2018, 8. mai). *Herregård*. Hentet 19.10.2020 fra <https://no.wikipedia.org/wiki/Herreg%C3%A5rd>
- Young, L. (2007). Is There a Museum in the House? Historic Houses as a Species of Museum. *Museum Management and Curatorship*, 22(1), 59-77.
- Aasdal, K., Brenna, B. og Moser, I. (2001). Introduksjon: Teknovitenskapelige kulturer. I Aasdal, K., Brenna, B. og Moser, I. (Red.), *Teknovitenskapelige kulturer* (s. 9-90). Oslo: Spartacus
- Ågren, P.-U. (1993). Museologi og kulturarv. *Nordisk museologi*, (1), 61-65.

Kildeliste

- 04.12.1898, Morgenbladet, Kassett 1896-1945. *En Herregaard i Byen.*
- 14.01.1904, Aftenposten, Kassett 1896-1945. *Gamle Kristianiagaarde.*
- 15.01.1905, Morgenbladet, Kassett 1896-1945. *Frogner Gaard.*
- 23.12.1905, Kassett 1896-1945. *Foreningen «Det gamle Christiania».*
- Desember 1905, Kassett 1896-1945. *Det gamle Christiania.*
- 09.12.1907, Ørebladet, Kassett 1896-1945. *Det gamle og det nye Kristiania. Frogner som Bycentrum.*
- 31.05.1908, Morgenbladet, Kassett 1896-1945. *Foreningen «Det gamle Christiania».*
- 15.04.1909, Aftenposten, Kassett 1896-1945. «Det gamle Christiania» Gaver.
- 16.04.1909, Dagbladet, Kassett 1896-1945. «Det gamle Kristiania» Foreningens formaal og arbeide. *Hvad der er gjort, og hvad der forestaar.*
- 15.05.1909, Bymuseet/1910. Om Frogner gårds hovedbygning/1909-11.
- 14.07.1909, Bymuseet/1910. Om Frogner gårds hovedbygning/1909-11.
- 23.07.1909, Dagbladet, Kassett 1896-1945. *Frogner Gaard og park. Dens traditioner. Et museum for byen.*
- 11.08.1909, Aftenposten, Kassett 1896-1945. *Det gamle Kristiania. Udstillingen i Frogner Gaard færdig til Aabning.*
- 19.08.1909, Aftenposten, Kassett 1896-1945. *Bymuseet paa Frogner.*
- 20.08.1909, Aftenposten, Kassett 1896-1945. *Aabningen af Bymuseet Frogner Gaard.*
- 09.10.1909, Bymuseet/1910 Om Frogner gårds hovedbygning.
- Januar 1910, Dokumenter Frogner Gård 1910.
- 10.01.1910, Dokumenter Frogner Gård 1910.
- 29.03.1910, Copibog II Foreningen Det gamle Christiania 22 Dec 1905, s. 66-69.
- 13.05.1910, Bymuseet /1910. Om Frogner gårds hovedbygning.
- 01.06.1910, Dokumenter Frogner Gård 1910.
- 14.07.1910, Bymuseet /1910. Om Frogner gårds hovedbygning/Om lokalforholdene for bymuseet 1909-1937.

September 1910, Dokumenter Frogner Gård 1910.

28.09.1910, Aftenposten, Kassett 1896-1945. *Frogner Hovedgaard. Borgermesterbolig.*

12.10.1910, Aftenposten, Kassett 1896-1945. *Raadhusgaden 19.*

16.10.1910, Dagbladet, Kassett 1896-1945. *Frogner gaard.*

16.10.1910, Morgenbladet, Kassett 1896-1945. *Frogner Gaard – Bymuseum eller Privatbolig?*

18.10.1910, Aftenposten, Kassett 1896-1945. *Frogner Hovedgaard.*

20.10.1910, Aftenposten, Kassett 1896-1945. *Frogner Hovedgaard.*

20.10.1910, Ørebladet, Kassett 1896-1945. *Frogner Hovedgaard.*

22.10.1910, Aftenposten, Kassett 1896-1945. *Et Kristiania By-Museum. Direktør Aall.*

22.10.1910, Ørebladet, Kassett 1896-1945. *Frogner Gaard. Bymuseum eller Privatbolig.*

24.10.1910, Ørebladet, Kassett 1896-1945. *Hvis Frogner Gaard blev et Rov for Luerne!*

25.10.1910, Dokumenter Frogner Gård 1910.

25.10.1910, Tidens Tegn, Kassett 1896-1945. *Frogner.*

29.10.1910, Aftenposten, Kassett 1896-1945. *Frogner Gaard. Bymuseum eller Privatbolig? Av Holland.*

November 1910, Dokumenter Frogner Gård 1910.

08.11.1910, Dokumenter Frogner Gård 1910.

Desember 1910, Dokumenter Frogner Gård 1910.

16.12.1910 Morgenbladet, Kassett 1896-1945. *Frogner Hovedgaard.*

16.12.1910, Aftenposten, Kassett 1896-1945. *Frogner Hovedgaard. Til Borgermesterbolig eller ikke, - «Det gamle Christiania».*

16.12.1910, Intellig., Kassett 1896-1945. *Til vedlikehold om Frogner Gaard.*

16.12.1910, VG, Kassett 1896-1945. *Frogner hovedgaard.*

Copibog II Foreningen Det gamle Christiania 22 Dec 1905, s. 107-108. *Hvad der gjelder Frogner Gaard som Borgermesterbolig i restaureret eller «oppudset» Stand. Av Holland.*

1910, Dokumenter Frogner Gård 1910. *Aarsberetning.*

Mai 1911, Copibog II Foreningen Det gamle Christiania 22 Dec 1905, s. 204.

22.05.1911, Bymuseet,

20.06.1911, Aftenposten, Kassett 1896-1945. *Frogner. Bygning Reparation. – Det indvendige. – Til Bortleie som Privatbekvemmelighed.*

20.06.1911, Ørebladet, Kassett 1896-1945. *Frogner Gaard «repareres». Udhusene rives.*

26.06.1911, Ørebladet, Kassett 1896-1945. *Fra Stadsarkitekt Lange. Frogner Gaard «repareres».*

29.06.1911, Bymuseet

05.07.1911, Ørebladet, Kassett 1896-1945. *Ødelæggelserne af Frogner Gaard.*

14.09.1911, Bymuseet/1910. *Om Frogner gårds hovedbygning /Om lokalforholdene for bymuseet 1909-1937*

22.10.1911, Aftenposten, Kassett 1896-1945. *Den restaurerede Frogner Hovedgaard.*

22.10.1911, Dagbladet, Kassett 1896-1945. *Forholdene «Det gamle Christiania» og Bymuseet.*

Vedlegg 1: Herregårdene og lystgårdene i sin samtid

Å belyse herregårdene og lystgårdenes historie er viktig for å forstå materialiseringene og musealiseringene av herskapelige hjem som Frogner hovedgård. Slike hjem er kulturminner som kun forstås ved at de materielle levningene betraktes i lys av den samfunnsmessige rammen de hørte hjemme i da de var nye (Swensen og Guttormsen, 2013, s. 10). Derfor legger jeg ved denne redegjørelsen for å minne om hva fenomenet *herregård* opprinnelig favnet om, for deretter å se det opp mot fenomenet *lystgård*.

Adelen og dens herregårder

Før 1660

Den lutherske reformasjonen var avgjørende for at adelen og herregårdene utviklet seg i Norge. Den dansk-norske kongen konfiskerte kirke- og klostergodset, den gamle katolske elite forsvant, og norsk uradel ble etterhvert fortrent. Det nye krongodset kunne kongen bruke for å skaffe seg lojale tjenestemenn. Dette la dermed karrieremuligheter til rette for danskfødte adelsmenn, som gjennom tilgang til len, leie eller kjøp av land, kunne bygge seg opp makt og velstand i Norge. Eiendom og rikdom skaffet de seg også gjennom strategiske giftemål med norske adelskvinner, skriver kulturhistoriker Arne Bugge Amundsen (2019, s. 245-246). Slik fikk Norge en ny dansk-norsk adel.

Adelen hadde privilegier som takk for at de tjente kronen. Blant de økonomiske var fritak for skatt (ensbetydende jordskatt) og tiende. Privilegiene var mindre omfattende i Norge i forhold til i Danmark, men til gjengjeld var Norge langt vekk fra København og kongelig kontroll (Amundsen, 2019, s. 235 og 237). Disse adelsprivilegiene var i praksis knyttet til setegården. En adelig setegård var der adelsmannen hadde sitt sete, altså der han bodde. Kunsthistoriker Einar Sørensen forklarer setegården som «en fiskal-juridisk avgrensning av adelens *skattefrie gods*». Hovedgård forklarer han som «en mer generell agrarøkonomisk størrelse». En herregård er derfor både en setegård og en hovedgård, i det at en «*setegård var en hovedgård drevet og bebodd av en adelig*». Begrepet herregård viste altså i samtiden både til hovedgårdsdriften, og den status gården fikk gjennom adelens rettigheter til landeiendom (Sørensen 2002, s. 39-40).

Jordegods var grunnlaget for adelens økonomi. Enkelt fortalt består et gods av flere eiendommer som drives selvstendig, og hovedgården er der godseieren har sin husholdning. Godseieren trenger ikke være en adelsmann, selv om dette var det vanligste på denne tiden i tillegg til kronen. Godset bestod av flere selvstendige gårdsbruk og ofte skoger, og disse leide godseieren ut til leilendinger. Under hovedgården kunne det være husmannsplasser (Coldevin, 1950, s. 11). Adelens setegårder ble dermed drevet ved hjelp av dens rettigheter over leilendinger og husmenn som hadde arbeidsplikt på hovedgården og måtte betale skatter og avgifter til godsets eier.

Det var nok at en adelsmann bosatte seg på en gård en tid for at den fikk status som setegård. Dermed kunne samme mann ha mange setegårder og slik tjene seg svært rik på skattefriheten som både gjaldt setegårdene og deres underliggende gods (Sørensen, 2002, s. 41). Den forholdsvis enkle måten å opprette skattefrie setegårder på ble innskrenket i 1639. Etter den tid ble det krav om å holde duk og disk på setegården. I 1682 ble året 1639 satt som grense for opprettelse av setegårder. Bare noen få kom til etter 1660, ved kongelig bevilling.

Sørensen skriver at adelens byggevirksomhet på herregårdene «avspeilte standens selvforståelse». Det å bygge på den måten de gjorde legitimerte dem som stand, det var nemlig viktig for adelen å «*fremstå* som adelig». Dette var også med på å berettige dem deres rett til land (Sørensen, 2002, s. 11). Opprinnelig fikk adelen privilegier og rettigheter som kompensasjon for krigstjeneste for kongen. Standslæren ble brukt ideologisk for å forsvare deres rett til disse privilegiene. Etter hvert som adelens militære betydning ble mindre, ble gods og herregårder gjennom deres tilknytning til privilegiene viktige for å legitimere og opprettholde deres status. Etter reformasjonen hadde adelen i Danmark-Norge rykket opp som førstestand og skilte seg enda klarere fra «de andre». Æren regulerte hva man i standssamfunnet kunne gjøre og ikke. For adelen var æren tett knyttet til utfoldelse av luksus og overflod, og slik som etikette, klesdrakt og bygninger symboliserte deres eksklusivitet som stand (Sørensen, 2002, s. 30 og 32).

Adelen på kontinentet baserte sin økonomi hovedsakelig på jordeiendom, og å tjene penger på andre måter ble ansett som mindre ærefullt. Men for adelen i Norge var handel og industri som trelast og bergverk viktige inntektskilder og privilegiene tilpasset dette. Historiker Axel Coldevin beskrev det slik: «Den skjønne blomst kan en gjerne si, som vokste opp på grunnlag av naturherligheter, kapital, arbeid og slit, var de rike herreseter som vi skal høre om, ganske storslagne og praktfulle etter norske forhold» (1950, s. 18). De lukrative sagbrukene og

jernverkene var det til å begynne med først og fremst adelen som skjøttet, men etter 1660 skulle både disse og de store jordeiendommene og herskapsbyggene mer og mer gå over i borgerlige hender.

Etter 1660

Adelens glansperiode endte brått i 1660, da kong Fredrik 3. innførte eneveldet. En rekke kriger mellom 1625 og 1660 som resulterte i tap hadde ført til at staten var i finansnød. Kongen på sin side klarte å styrke sin posisjon i Danmark-Norge som følge av at han hadde skaffet seg en hær av yrkesmilitære og slik kunne gjøre seg uavhengig av den gamle adelen og dens krigstjeneste.

Den nye styringsformen svekket adelen både politisk og økonomisk, noe som var del av eneveldets politiske strategi. Adelen mistet sin personlige skattefrihet, og riksrådet, hvor adelens konstitusjonelle makt hadde ligget, ble avskaffet. Adelens enerett til privilegier og stillinger i statstjenesten falt bort. Den gamle standsadelens posisjon ble utfordret av en ny rangadel, og heretter måtte alle forholde seg til et system av rang (Sørensen, 2002, s. 30).

Rangadelskapet ga ikke noen økonomiske fordeler men det ga muligheter for sosialt avansement, i strid med den gamle adelens standsideologi. Rangadelen ble rangert etter faktorer som eiendommers størrelse, lojalitet og forbindelser til kongen og hans familie. For å styrke eneveldet mot den gamle høyadelen, eliten som hovedsakelig var tilknyttet det avskaffede riksrådet, ble det i 1671 opprettet en ny lensadel av grever og baroner. Slike titler hadde ikke blitt brukt før (Amundsen, 2019, s. 247), da medlemmene av den danske adel opprinnelig var uten titler, frie og like (Sørensen, 2002, s. 28). Grevskaper og baronier fikk fiskale og økonomiske privilegier, men ikke politiske (Amundsen, 2019, s. 247). I Norge ble grevskapene Laurvigen og Jarlsberg og baroniet Rosendal til. Disse fikk etter kongelig bevilling betegnelsen herregård.

Når kongen hadde sentralisert makten hos seg fikk utdannelse, personlige egenskaper og kulturell dannelse mer betydning for hvilken posisjon man kunne oppnå. Sørensen påpeker at den gamle adelsrollen framsto som anakronistisk, og statuskriterier om høyåttede forfedre, egen og ættens krigsinnsats, ærefulle handlinger i fortiden, berømte slektninger og ridderslag som avlagte (Sørensen, 2002, s. 29). Kongen skaffet seg slik en ny, lojal høyadel, med titler og rang nest etter kongefamilien.

For å bøte på krigsgjeld solgte kongen unna en mengde krongods, særlig til rike borgere som hadde lånt staten penger. Dårligere tider førte for mange i den gamle adelen til pengenød, og som kongen, lånte flere penger av rike borgere ved å pantsette jordegods. Amundsen skriver at disse økonomiske problemene ser ut til å komme fra en kombinasjon av ambisiøse byggeprosjekter og *conspicuous consumption*, som var en del av adelens måte å markere sin posisjon på (2019, s. 246).

En stor forandring etter 1660 var at setegårdenes skatte- og tiendefritak kunne følge med ved salg til ikke-adelige hvis de var borgere av København, innehadde rang, eller fikk særskilt dispensasjon fra kongen (Coldevin, 1950, s. 23). Privilegier var fra da av knyttet til det å eie land, ikke inneha adelskap. Dette førte etter hvert til at rikdom og velstand ble overført til en ny gruppe, siden jordegods, og for Norges del naturressurser, sagbruk og jernverk med privilegier, kom over i borgerlig eie. Det gjorde også de tilhørende herregårdene, som gjennom sin historie og kultur var statusinnbringende anlegg (Amundsen, 2019, s. 254).

Foruten grevskapene og baroniet som kom like etter, blir 1660 stående som et vendepunkt for adelen og herregårdene i Norge. En utvikling i Norge, i motsetning til i Sverige og Danmark, var at mange herregårder ble forlatt og overtatt av bønder eller andre uten rang, og derfor mistet sine privilegier (Amundsen, 2019, s. 238). I 1821 ble adelsloven, som gikk ut på å avskaffe privilegier, titler og adelskap, vedtatt i Norge. Kun de få som var født før 1821 og som kunne bevise sitt adelskap fikk beholde det ut sin levetid, samt skattefriheten for setegårder. Av de ca. 25 setegårdene som fortsatt eksisterte, var kun åtte i adelsmenns eie i 1821 (Coldevin, 1950 s. 29).

Handelspatrisiatet og dets lystgårder

Sagbrukene og bergverkene som siden 1500-tallet hadde vokst fram i Norge tiltrakk seg i økende grad profittsøkende, driftige menns interesse utover på 1600- og 1700-tallet. Store eiendomskomplekser ble samlet for å sikre tilgang på ressurser og drevet av de mest kapitalsterke og handlekraftige menn. Disse privilegerte næringene var nyskapende industrier i et avsidesliggende land (Coldevin, 1950, s. 16-18), og ble viktige for Norges utvikling ikke bare økonomisk, men også politisk, sosialt og kulturelt.

Herregårdene var i så måte interessante eiendommer for nye spekulanter da de ofte var gods som forente både jordbruk, naturressurser og industri. Næringsvirksomheten førte også til en

storstilt nybygging av herskapelige bygninger bygget av en elite som særlig i siste halvdel av 1700-tallet tjente seg ekstremt rike på denne lukrative industrien.

Det var i hovedsak sagbrukseiendom og trelasteksport som skapte denne rike eliten i Norge, fortrinnsvis i Christiania. Den norske trelasteksporten dominerte de europeiske eksportmarkedene. Trelasteksporten fra Christiania var så stor og så etterspurt at de ledende kjøpmennene måtte bli rike (Rian, 2008, s. 41). Den politiske utviklingen på 1600-tallet hadde lagt grunnlaget for denne nye elitens fremvekst. Krongodssalget la til rette for at store sammenhengende landområder kunne konstitueres (Rian, 2008, s. 33). I tillegg kom etter hvert den lange fredsperioden etter 1720 handelen til gode (Risåsen, 2008, s. 146), særlig etter 1750.

Historikeren Ludvig Daae brukte betegnelsen *handelspatrisiat* i 1871, og fikk gjennom ordet *patrisiat* fram at denne gruppen ikke bare skilte seg fra andre næringsdrivende ved at de var mye rikere, men også at de hadde et høyere kulturelt nivå (Collett og Frydenlund, 2008, s. 8). Det foregikk en kulturell sammensmelting mellom storkjøpmanns- og embets-/rangspersonsmiljøene (Aslaksby, 2008, s. 190). Personer med bakgrunn i handelsvirksomhet, embeter og rang menget seg ikke bare med hverandre, men de tre kunne også forenes i samme mann. Dette var takket være muligheten for sosialt avansement som eneveldet hadde skapt. Men når det er sagt var de en eksklusiv krets som konserverte sine store formuer og monopoler innbyrdes gjennom strategiske giftemål og arveskifter (Aslaksby, 2008, s. 190), akkurat som adelen.

Handelspatrisiatet drev ikke bare med trelast. Også jordbruk og bergverk var en del av godsdriften. Som for adelen var det viktig for dem hvordan de fremsto, de var mer enn bare plankeselgere. Overskuddet fra næringsvirksomheten investerte de i fast eiendom for å sikre tilgang til tømmer, i utvidelse av virksomheten, i ny teknologi, og ikke minst i luksus (Frydenlund, 2008, s. 62-63).

Historiker Bård Frydenlund skriver at «Trelasteksportørene i Christiania hadde utviklet seg til en eksklusiv elite med store økonomiske ressurser som tillot en aristokratisk livsførsel» (2008, s. 75-76). Også historiker Knut Mykland sammenligner handelspatrisiatet med adelen, da dets politiske tyngde kunne tilsvare adelens i andre europeiske land (Collett og Frydenlund, 2008, s. 8). Gjennom skatter og utførselstoll på trelasten bidro handelspatrisiatet med penger i statskassen (Frydenlund, 2008, s. 76). Dette ga dem innflytelse på styre og stell, og de kjempet ivrig blant annet for en norsk bank og et norsk universitet.

Handelspatrisiatets bidrag på det kulturelle plan var viktig i Christiania. Det var opplysningstid, og handelspatrisiatet som hadde sterke forbindelser til kontinentet og England, brakte med seg idéene hjem til Norge. Dette påvirket de sosiale omgangsformene i Christiania, hvor musikk, dans, teater og litterære salonger ble faste innslag (Frydenlund, 2008, s. 65). Selskapslivet bandt eliten enda tettere sammen. Det var en arena for å knytte vennskapsbånd, og for å spleise familier fra forskjellige handelshus og embetsverk gjennom giftemål. Det var også en viktig arena for å opprettholde gode kontakter med handelspartnere, og å inngå handelsavtaler. For å støtte opp om elitens kosmopolitiske selvforståelse var utenlandske gjester en selvfølge (ibid. s. 66). Det norske borgerskaps gjestfrihet har blitt godt dokumentert av reisende som besøkte Norge på slutten av 1700-tallet og begynnelsen av 1800-tallet (Dietze, 2008, s. 167).

Handelspatrisiatets privatboliger fungerte som representativ ramme for elitens sosiale omgang. For å vise fram sin ekstravagante livsstil bygde de storslagne paléer i byen og praktfulle lystgårder på landet. Beretninger forteller om overdådige fester i Paléet, Collettgården, på Frogner, Ullevål, Bogstad og Fladeby (Collett og Frydenlund, 2008, s. 9). Uttrykket *conspicuous consumption*, som Amundsen brukte om adelen (2019, s. 246), bruker også Annegreth Dietze. Hun skriver at «Et adelig demonstrativt konsum ble etterlignet» (2008, s. 164), og videreført i handelspatrisiatets livsførsel. Ifølge Dietze ble hagene anlagt etter hva de så for seg de besøkende ville sette pris på og beundre (ibid. s. 169).

Lystgårdskulturen som vokste fram fra 1750-årene hadde sin storhetstid fram til 1850 (Risåsen, 2008, s. 160). Perioden var preget av oppussing, påbygging og nybygging. Innbo bestående av kunstverk, møblement, sølvtøy og serviser av høyeste kvalitet var en selvfølge (Frydenlund, 2008, s. 64). Store hager vokste fram som en naturlig forlengelse av hovedbygningene, og sammen med uthusbygningene framsto lystgårdene som nøye komponerte anlegg (Risåsen, 2008, s. 148). Handelspatrisiatet hentet inspirasjon fra hva de hadde sett på sine reiser i andre land, og var slik svært moderne i sin tid. Å demonstrere det europeiske liv, samtidig som tilpasset lokale forhold, var viktig for å markere sosial status og identitet både i det norske og europeiske handelssamfunn (Dietze, 2008, s. 167 og 169).

I tillegg til det behagelige som *lyst* beskriver, hadde lystgården også en mer praktisk nytteverdi i form av at den var gårdsbruk og forsynte familien med matvarer. Familien tilbrakte sommeren på lystgården på landet, og vinteren i byen (Risåsen, 2008, s. 147). Det å skaffe seg sommerbolig på landet var et europeisk fenomen. Sørensen forklarer landvillaen «som et kulturfenomen forankret i aristokratiets litterære dannelse» (2002, s. 44-45). Villaen forente det

kultiverte livet på landet med et jordbruksprosjekt. Selv om ikke betegnelsen *villa* forekommer i de samtidige nordiske kildene i perioden som Sørensen tar for seg (1500-1660), påpeker han at den humanistiske tradisjonen som hyllet landlivets velsignelser utvilsomt hadde relevans for adelen i Danmark-Norge (2002, s. 44-45). Villaen og herregården er således nærliggende fenomener når det kommer til deres bruk og innretning.

Kunst- og arkitekturhistoriker Truls Aslaksby konkluderer med tre hovedfaktorer av sosiologisk art knyttet til idealforestillingen om lystgårder. Den første er lysten til å underholde gjennom dramatisk effekt og morsomme påfunn, i et slags fluktmiljø vekk fra byen, den andre er trangen til å fylle den ledige plassen på samfunnstoppen, der et hoff med tilhørende adel ellers ville ha tront, og den tredje er behovet for representasjon overfor fremmede. Den siste handler om at Christiania tross alt var en provinsby, og at lystgårdene kompenserte i mangelen på et offentlig miljø (Aslaksby, 2008, s. 202).

Kan man utlede fra denne redegjørelsen av handelspatrisiatet at de utgjorde de nye herremenn av sin tid? Og hvis vi ser vekk fra den juridiske formaliteten knyttet til de «gamle» herregårdene, kan da handelspatrisiatets lystgårder utgjøre de nye herregårder i sin tid?

Litteraturliste:

- Amundsen, A. B. (2019). Reformation, Manors and Nobility in Norway 1500-1821. I Boeskov, S., Finch, J. og Frausing, M. (Red.). *Estate Landscapes in Northern Europe* (s. 233-270). Aarhus: Aarhus University Press.
- Aslaksby, T. (2008). I Frydenlund, B. og Collett, J. P. (Red.), *Christianias handelspatrisiat: en elite i 1700-tallets Norge* (s. 189-204). Oslo: Andresen & Butenschøn.
- Coldevin, A. (1950). *Norske storgårder: 1*. Oslo: Aschehoug.
- Dietze, A. (2008). I Frydenlund, B. og Collett, J. P. (Red.), *Christianias handelspatrisiat: en elite i 1700-tallets Norge* (s. 164-177). Oslo: Andresen & Butenschøn.
- Frydenlund, B. (2008). I Frydenlund, B. og Collett, J. P. (Red.), *Christianias handelspatrisiat: en elite i 1700-tallets Norge* (s. 60-76). Oslo: Andresen & Butenschøn.
- Frydenlund, B. og Collett, J. P. (2008). (Red.). *Christianias handelspatrisiat: en elite i 1700-tallets Norge*. Oslo: Andresen & Butenschøn.
- Rian, Ø. (2008). I Frydenlund, B. og Collett, J. P. (Red.), *Christianias handelspatrisiat: en elite i 1700-tallets Norge* (s. 29-46). Oslo: Andresen & Butenschøn.

- Risåsen, G. T. (2008). I Frydenlund, B. og Collett, J. P. (Red.), *Christianias handelspatrisiat: en elite i 1700-tallets Norge* (s. 146-163). Oslo: Andresen & Butenschøn.
- Swensen, G. og Guttormsen, T. S. (2013). Introduksjon. Å lage kulturminner. I Swensen, G. (Red.), *Å lage kulturminner: hvordan kulturarv forstås, formes og forvaltes* (s. 9-25). Oslo: Novus.
- Sørensen, E. (2002). *Adelens norske hus. Byggevirkosomheten på herregårdene i sørøstre Norge 1500-1660* (Avhandling). Oslo: Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo.

Vedlegg 2: Frogner herregård i nb.no

Treff på søk i nb.no ordnet etter bøker og aviser kronologisk – Frogner herregård.

Bøker

1885: Katalog over Kunstutstillingen 1885

<https://www.nb.no/items/e9f8b29d7ba026b34e2cc830f82b4b82?page=5&searchText=%22frogner%20herregaard%22>

1891: Det gamle Christiania : 1624-1814 (Ludvig Daae, omtales som herregaard i registeret bare)

<https://www.nb.no/items/c5a917b9f2e725cba3b9d43af508b370?page=363&searchText=%22frogner%20herregaard%22>

1898: Bergens By og Bergens Mænd

<https://www.nb.no/items/b958cfff469959376f5248224ad194cf?page=0&searchText=%22frogner%20herregaard%22>

1909: Bymuseet paa Frogner: katalog no. 1

<https://www.nb.no/items/8e20ae038adaf1d71e05d9b7eb036e0e?page=41&searchText=frogner%20herregaard>

1913: Kristiania geografi : med et tillæg: "Kristiania set fra sporvogn" og to karter

<https://www.nb.no/items/1ea14e4c023fe1a9d4cf1122fccab13f?page=39&searchText=%22frogner%20herregaard%22>

1917: Norges geografi. 2 : Bygder og byer

<https://www.nb.no/items/254452aad22b589cd3aa2e06e9d10e0e?page=291&searchText=%22frogner%20herregaard%22>

1918: Norges topografi : bibliografisk fortegnelse over topografisk og lokalhistorisk litteratur

<https://www.nb.no/items/0a1f49e51f2e5b71cd67adb147c9a334?page=59&searchText=%22frogner%20herregaard%22>

1922: Christiania sparebank gjennom hundrede aar : 1822-1922

<https://www.nb.no/items/1e1096a4c16dd1167b70768365771a8f?page=51&searchText=%22frogner%20herregaard%22>

1927: Norges geografi

<https://www.nb.no/items/78b06601af8c19935bb7b7505c9d57aa?page=393&searchText=%22frogner%20herreg%C3%A5rd%22>

1928: Boken om Frogner

<https://www.nb.no/items/47e900ca1f6df378255c340d5a9e2ec0?page=0&searchText=frogner%20museum>

1949: Huset i Agersgaden

<https://www.nb.no/items/1a780b066349fedc1cde891f43995a03?page=73&searchText=%22frogner%20herreg%C3%A5rd%22>

- 1951: Barna og skolen : en enquete hos foreldre og barn
<https://www.nb.no/items/2dc1d4401ea4c6eb43ca8c8f2085b2f0?page=9&searchText=%22frogner%20herreg%C3%A5rd%22>
- 1965: Form og flora : en ABC i hagestell
<https://www.nb.no/items/256fda7b01c67fafbe5b97517c092fb1?page=23&searchText=%22frogner%20herreg%C3%A5rd%22>
- 1967: Gaarden Store Frogner
<https://www.nb.no/items/ff8963828593019c8ac5251b4f6dd934?page=7&searchText=kjeld%20magnussen%20herreg%C3%A5rd>
- 1978: Cap leksikon
<https://www.nb.no/items/d3ac23e0ca431d6d53e7df5104620e5d?page=201&searchText=%22frogner%20herreg%C3%A5rd%22>
- 1993: 150-års jubileum : 1843-1993
<https://www.nb.no/items/45bc8704310fcb7a3a618b82e114ab9f?page=183&searchText=%22frogner%20herreg%C3%A5rd%22>
- 1996: Et foranskutt lyn : Niels Henrik Abel og hans tid
<https://www.nb.no/items/2ca07452bb32dbcd9641150f9b8332b3?page=259&searchText=%22frogner%20herreg%C3%A5rd%22>
- 1998: Hans Nielsen Hauge : bondegutten som satte Norge på ende
<https://www.nb.no/items/2eb0603ba29970ea3714ac5d7d1f4e57?page=0&searchText=%22frogner%20herreg%C3%A5rd%22>
- 2009: Kavringen nr. 52
<https://www.nb.no/items/1b4de836f1ede7ad811daef2d4589b7e?page=7&searchText=%22frogner%20herregaard%22>
- 1990: Kunsten i Norske selskab : katalog
<https://www.nb.no/items/79294badc3ff8af10314596fc9067dac?page=79&searchText=%22frogner%20herregaard%22>

Aviser

- 23.08.1848 Den Norske Rigstidende
<https://www.nb.no/items/10181aa11324955b5108fbc11f7023f?page=3&searchText=%22frogner%20herreg%C3%A5rd%22>
- 23.08.1848 Christiania-Posten
<https://www.nb.no/items/55dac4541a880dd20bc17dab8bfea4ee?page=0&searchText=frogner%20herregaard>
- 02.09.1848 Morgenbladet
<https://www.nb.no/items/24b6ad177846b2d063ba7c20c8279c1a?page=3&searchText=%22frogner%20herregaard%22>

- 03.07.1851 Morgenbladet
<https://www.nb.no/items/e8fbf4c5e4dc26552a7ccfd9adad6dbb?page=0&searchText=frogner%20herregaard>
- 18.07.1886 Dagbladet
<https://www.nb.no/items/353068fea870afd2679b2cc7500eb857?page=0&searchText=frogner%20herregaard>
- 03.12.1898 Morgenbladet
<https://www.nb.no/items/bb9b6bd65c6235bbdb4398f23aa4e2ae?page=1&searchText=frogner%20herregaard>
- 06.03.1903 Morgenbladet
<https://www.nb.no/items/55a5d79abc661ebaad9e6c8dfc71de84?page=0&searchText=frogner%20herregaard>
- 15.01.1905 Morgenbladet
<https://www.nb.no/items/6386e5db47fb4a811ec2d7275d7a3ea7?page=0&searchText=frogner%20herregaard>
- 09.07.1907 Stavanger Aftenblad
<https://www.nb.no/items/93334687df8b6fb7f015b51b0b84197a?page=0&searchText=frogner%20herregaard>
- 14.07.1910 Nordisk Tidende
<https://www.nb.no/items/b11ad4f91c979b1eb34a5a886cac1e9b?page=0&searchText=frogner%20herregaard>
- 23.07.1910 Trondhjems Adresseavis
<https://www.nb.no/items/49dc66ee71650e01fe363016ebe0c150?page=0&searchText=frogner%20herregaard>
- 02.11.1910 Bergens Aftenblad
<https://www.nb.no/items/9bde2e64ea0b1cee23bc0cc148ef585a?page=1&searchText=%22frogner%20herregaard%22>
- 20.06.1911 Bergens Aftenblad
<https://www.nb.no/items/f81f87f53d69cda31534e497b5ef61fe?page=1&searchText=%22frogner%20herregaard%22>
- 20.07.1911 Nordisk Tidende (ikke herregaard men herresæde)
<https://www.nb.no/items/c3c4436870d3f58240168f04deaa192d?page=0&searchText=frogner%20herregaard>
- 20.06.1911 Trondhjems Adresseavis
<https://www.nb.no/items/15224b08b7c4019a706f844d8078c456?page=5&searchText=frogner%20herregaard>
- 31.10.1911 Decorah-Posten og ved Arnen
<https://www.nb.no/items/392f0ce1dba48dd54bf421eac8b5f036?page=3&searchText=frogner%20herregaard>

- 23.04.1912 Aftenposten
<https://www.nb.no/items/f051630dd3cc0ebd3574e33337e90dab?page=1&searchText=frogner%20herregaard>
- 08.06.1912 Stavanger Aftenblad
<https://www.nb.no/items/962f45ac37ca47e51e39cedf73bb7b63?page=0&searchText=frogner%20herregaard>
- 18.04.1914 Bodø Tidende
<https://www.nb.no/items/e0b5f16c0ce0a73257f91885d64930a8?page=1&searchText=%22frogner%20herregaard%22>
- 16.01.1919 Aftenposten
<https://www.nb.no/items/718ad3a337a505b467dcbb4d2074288e?page=1&searchText=%22frogner%20herregaard%22>
- 24.06.1924 Morgenposten Dagens Nyt
<https://www.nb.no/items/ea135eb9f17d1e372342964bcfc68459?page=1&searchText=%22frogner%20herregaard%22>
- 24.06.1924 Aftenposten
<https://www.nb.no/items/3366b0deeb7b282da491df3a8f98a673?page=3&searchText=%22frogner%20herregaard%22>
- 12.10.1929 Buskeruds Blad
<https://www.nb.no/items/68045febe753a96015b215736b3c4d6e?page=3&searchText=%22frogner%20herreg%C3%A5rd%22>
- 02.05.1961 Nordlys
<https://www.nb.no/items/5c49b24019dab420d58996bdfc2acde6?page=1&searchText=%22frogner%20herreg%C3%A5rd%22>
- 27.06.1970 Rana Blad
<https://www.nb.no/items/5b5db4838760b07a3eb3473b9dd5fe30?page=0&searchText=%22frogner%20herreg%C3%A5rd%22>
- 14.09.2001 Dagsavisen
<https://www.nb.no/items/0eb2715a6175776d39c5a63ae133af24?page=47&searchText=%22frogner%20herreg%C3%A5rd%22>
- 25.07.2012 Aftenposten. (Ikke tilgjengelig på nett)
<https://www.nb.no/items/8cdd2e5c0f7fc49476ae02f579e79b02?searchText=%22frogner%20herreg%C3%A5rd%22>

